

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Centre
Maurits
Coppieters

IMMIGRACIÓ I INDEPENDÈNCIA

ELS CASOS DE QUEBEC, ESCÒCIA I CATALUNYA

NÚRIA FRANCO-GUILLÉN

IMMIGRACIÓ I INDEPENDÈNCIA

ELS CASOS DE QUEBEC, ESCÒCIA I CATALUNYA

NOVEMBRE 2017

This publication is financed with the support of the European Parliament (EP). The EP is not responsible for any use made of the content of this publication. The editor of the publication is the sole person liable.

Dipòsit Legal: B 27744-2017

ISBN: 978-84-697-7788-6

IMMIGRACIÓ I INDEPENDÈNCIA

ELS CASOS DE QUEBEC, ESCÒCIA I CATALUNYA

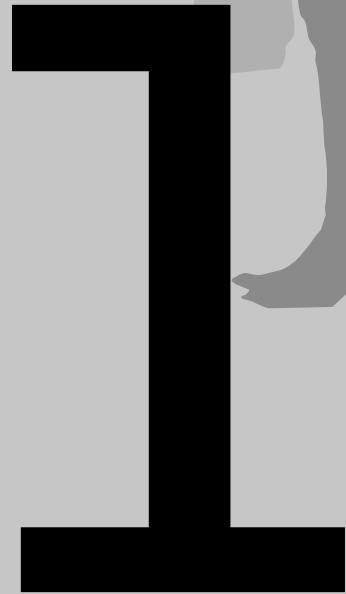
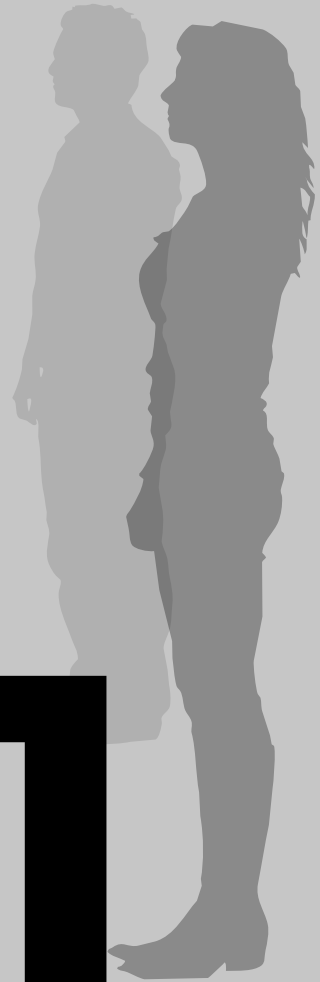
NÚRIA FRANCO-GUILLÉN

Center for Governance and Public Policy, Griffith University, Austràlia

SUMARI

1	INTRODUCCIÓ	9
2	IMMIGRACIÓ I INDEPENDENTISME: UNA REVISIÓ DE LA LITERATURA	13
	BREU ACLARIMENT CONCEPTUAL	13
	IMMIGRACIÓ I NACIONALISME SENSE ESTAT	15
	IMMIGRACIÓ, COMPORTAMENT ELECTORAL I REFERÈNDUMS	17
3	ELABORACIÓ DE L'ESTUDI	21
4	QUEBEC	25
	LA POLÍTICA D'IMMIGRACIÓ AL QUEBEC	29
	DESENVOLUPAMENTS RECENTS	30
	EL QUEBEC I LA IMMIGRACIÓ	34
	LA IMMIGRACIÓ I EL QUEBEC	37

5 ESCÒCIA	39
CONTEXTUALITZACIÓ:	
TERRITORI, ECONOMIA I IDENTITAT	39
DE LA UNIÓ AL REFERÈNDUM	43
ESCÒCIA I LA IMMIGRACIÓ	45
LA IMMIGRACIÓ I ESCÒCIA	50
REFERÈNDUM I IMMIGRACIÓ	52
EL FUTUR D'ESCÒCIA	55
6 CATALUNYA	59
DEL PROCÉS CATALÀ	63
CATALUNYA I LA IMMIGRACIÓ	65
LA IMMIGRACIÓ I CATALUNYA	68
CONSULTA —REFERÈNDUM?— I IMMIGRACIÓ	72
PERSPECTIVES DE FUTUR	76
7 CONCLUSIONS	79
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	85

INTRODUCCIÓ

La història, incloent la més recent, ens mostra que el vincle entre el nacionalisme, amb estat o sense, i la immigració, no sempre apareix lliure de tensions o conflicte. En són exemples els primers passos de l'administració Trump als EUA o, recurrents debats públics a diversos estats europeus com França, els Països Baixos i el Regne Unit. Ja sigui en forma de polítiques públiques o bé en forma de discursos i debats polítics, aquest vincle pot servir per a legitimar pràctiques i idees que amenacen tant els drets de les persones d'origen immigrant, com la cohesió social en general.

La recerca acadèmica al voltant del nacionalisme i la immigració és extensa, i se centra, com veurem més endavant, en l'estudi de l'extrema dreta d'un costat, i en els models nacionals d'integració, de l'altre. Menys extensa és la literatura que es pregunta què passa quan situem la perspectiva en els nacionalismes sense estat, i, més en concret, en el cas de moviments i processos de sobirania. Quin rol té la immigració en els debats sobre la sobirania en el si de nacions sense estat? El present estudi té per objectiu oferir una panoràmica d'aquesta qüestió a través de l'anàlisi dels dos darrers casos de referèndums sobre la independència en el marc de democràcies occidentals, a més del cas català.

Sovint té lloc la discussió teòrica –i política– sobre el concepte i l'existència de les nacions sense estat. Si bé és cert que moltes d'aquestes compten amb

institucions d'autogovern, sobretot, legislatives i executives i, en menor mesura, judicials, la decisió pràctica i de dret sobre qui forma part i qui no roman a mans de l'Estat central en qualsevol dels casos. En altres paraules, tal com deia Hannah Arendt¹ (1906–1975) la sobirania no és enlloc més absoluta que en qüestions d'emigració, nacionalització, nacionalitat i expulsió. Per tant, és interessant veure com es relacionen els dos conceptes, és a dir, immigració i nacionalisme sense estat, per totes les implicacions teòriques i sociopolítiques que aquest vincle fa aflorar. Malgrat que la recerca en aquest àmbit es troba encara avui a les beceroles, veurem que sovint parteix de la premissa que la immigració suposa, en el millor dels casos, un element de pressió sobre el nacionalisme sense estat.² Existeixen casos que confirmen aquesta idea, com l'extrema dreta flamenca, o de manera més moderada, el nacionalisme bavarès. Una explicació a aquesta reacció apunta cap a certa angoixa d'esdevenir una minoria en el propi territori tot perdent eventualment la legitimitat per a persistir en les demandes de reconeixement i autogovern.

Per la seva banda, el vincle entre l'independentisme i la immigració és, com a mínim, bidireccional, i les preguntes que ens fem han de contemplar ambdues perspectives. L'estudi s'inicia amb una primera secció en què s'ofereix un repàs de la literatura relacionada amb aquests aspectes juntament amb una breu discussió conceptual. A la segona secció es mostren les pautes d'elaboració, així com la justificació dels casos seleccionats que són Quebec, Escòcia i Catalunya.³ Seguidament, s'aborden de manera separada cadascun dels casos, per oferir-ne una visió específica, però seguint una mateixa estructura i així afavorir-ne la comparació. Aquesta s'inicia amb una necessària contextualització, per continuar amb un repàs de la perspectiva de la nació sense estat respecte a la immigració –tant a nivell macro com micro– i la perspectiva de la immigració respecte a la nació sense estat. A les conclusions es suggereixen algunes lliçons de cara al futur.

1 ARENDT, *The origins of totalitarianism*, citant Lutz Preuss.

2 ZAPATA-BARRERO i HEPBURN, «Conclusion: Exploring the contours of a theory of immigration in multilevel states».

3 Per al cas de Catalunya aquest treball utilitza fonts d'informació i idees desenvolupades per l'autora en altres publicacions. Veure FRANCO-GUILLÉN i ESTEVE GARCIA, «Secession and immigration: an exploration of immigrant views in the catalan case»; i FRANCO-GUILLÉN, «Which people? An exploration of the role of immigration in the secessionist process in Catalonia».

IMMIGRACIÓ I INDEPENDENTISME: UNA REVISIÓ DE LA LITERATURA

Breu aclariment conceptual

Aquest estudi vincula temes de recerca –i de política– que estan units per un problema comú: es tracta de la vaguetat conceptual. En aquest sentit, trobem una àmplia gamma de termes referint-se als mateixos casos, a la vegada que trobem múltiples definicions per als mateixos conceptes. Així doncs, l'expressió «nacionalistes» o «partit nacionalista» suggereix una varietat d'imatges mentals en funció del context. Amb l'objectiu de no contribuir encara més a aquesta vaguetat, aquest estudi s'allunya de la discussió i es limita senzillament a assenyalar l'elecció i l'extensió dels termes emprats.

Així doncs, l'estudi se situa en la línia d'autors com Michael Keating⁴ (1950) o Ferran Requejo (1951)⁵ en emprar indistintament els termes nacions sense estat –nacionalisme sense estat– i nacions minoritàries –nacionalisme minoritari– en tant que emfatitzen les relacions de poder entre el centre i la perifèria polítics. En-

4 KEATING, *Nations against the State: the new politics of nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*.

5 REQUEJO, *Cosmopolitan justice and minority rights the case of minority nations (or Kant again, but different)*.

tén, sense afegir-hi cap més judici de valor, que el nacionalisme és, seguint Ernest Gellner (1925–1995),⁶ un principi polític que defensa la congruència entre la unitat política i nacional. Així mateix, i per motius analítics, la referència als partits polítics que mobilitzen aquesta qüestió serà concretament partits nacionalistes sense estat i regionalistes⁷ –abreujat a SNRP de les sigles en anglès de Stateless Nationalist and Regionalist Parties.⁸

L'International Organization for Migration (IOM) defineix la immigració com el procés mitjançant el qual persones no nacionals ingressen a un país a fi d'establir-s'hi. Aquesta definició deixa oberta les definicions de país, o de «no nacional» o senzillament assumeix que país és sinònim d'estat, i que no nacional significa que l'individu no té la nacionalitat de l'estat en qüestió. Precisament en el cas de les nacions sense estat, el concepte mateix d'immigració passa a ser més vague ja que els moviments de persones que des de l'òptica de l'IOM es considerarien intern, tenen notables impactes en les primeres. Un clar exemple d'això són les migracions arribades a Catalunya des de la resta de l'Estat espanyol durant el segle XX.⁹ Malgrat el marge de discussió que permet aquest aspecte, aquest estudi pren la immigració com les persones vingudes de fora de l'estat en què es troba la nació minoritària. En altres paraules, les veritables destinatàries de les polítiques –i qüestions– d'immigració ja sigui de frontera com d'integració. Un dels motius principals d'aquesta elecció rau en el fet que aquest terme ben difícilment s'empra per a referir-se a les, també anomenades, migracions internes per part de partits polítics i societat civil als casos d'estudi. A més, les persones arribades de la resta de l'estat parteixen de circumstàncies socioeconòmiques, psicològiques i polítiques molt diferents del gruix de les migracions internacionals i, per tant, el context d'acollida és diferent, i els factors que afecten a llurs maneres de relacionar-se amb el nacionalisme sense estat, veurem, són també diferents.

Finalment, cal aclarir també que, pel que fa a la política d'immigració és necessari matisar-ne el significat. En aquest sentit, és rellevant distingir d'una banda entre política de gestió de fluxos i frontera; per alguns autors considerada política d'immigració i, de l'altra, política d'integració. Aquesta distinció representa la resposta a dues preguntes ben diferents: la primera, quants i quins entren; i la segona, com els incorporem a la nostra societat. Així doncs, la diferent naturalesa de cada política permet que es puguin dur a terme accions aparentment contradictòries pel que fa a la immigració en sí. Un exemple seria un país que decideix «tancar»

6 GELLNER, *Nations and nationalism*.

7 Per a una reflexió fonamentada entorn d'aquests plantejaments, veure FRANCO-GUILLÉN, «Minority nations, political parties and immigration».

8 Per a discussions sobre la terminologia i l'extensió del concepte veure HEPBURN, «Regionalist party and mobilisation on immigration» i MASSETTI, «Explaining regionalist party positioning in a multi-dimensional ideological space: a framework for analysis».

9 CABRÉ, «Les onades migratòries en el sistema català de reproducció».

les seves fronteres i endurir els requisits per a l'obtenció de permisos de residència i treball, a la vegada que dedica bona part dels seus esforços a desenvolupar una política d'integració que garanteixi un tracte igual als residents, independentment de llur estatus de ciutadania i en tots els aspectes de la vida socioeconòmica del país. A nivell polític, aquesta distinció té importància quan pretenem entendre les posicions respecte a la immigració entre dreta i esquerra. Estant la dreta vinculada als valors més aviat conservadors llurs representants poden posicionar-se en contra de la immigració com a reflex de l'anomenada ansietat cultural que aquesta pot generar, però alhora, en tant que representant dels interessos empresarials, els partits de dretes poden tenir incentius per afavorir una política de fronteres laxa que permeti l'entrada de mà d'obra estrangera que a la vegada n'abarateixi el cost. Per aquest mateix motiu, i vinculat a la competència entre treballadors, l'esquerra pot tenir incentius per rebutjar l'entrada de persones mentre, una vegada són a dins, tendirà a afavorir polítiques d'integració inclusives que garanteixin la igualtat.¹⁰

Immigració i nacionalisme sense estat

La immigració planteja una varietat de reptes a les democràcies occidentals ja sigui en termes demogràfics, com econòmics o socials.¹¹ Una creixent corrent de recerca acadèmica ha centrat els seus esforços en examinar aquestes qüestions. La majoria de vegades ho ha fet únicament des del punt de vista dels estats, sovint negligint la varietat de contextos dins d'aquests.¹² Així doncs, la incorporació de les nacions sense estat a la literatura ha sigut més recent i, tal com assenyalàvem és encara escassa, especialment en comparació amb els primers. Però no inexistent; i és de la mà de la teoria política que trobem els primers treballs assenyalant l'especificitat dels reptes que planteja la immigració a les nacions sense estat. Així doncs, trobem en el treball d'autors com Will Kymlicka (1962), Joseph Carens (1945) o Rainer Bauböck (1953) el fonament del punt de partida de la majoria de treballs publicats fins avui. L'argument de fons és que l'arribada d'immigració a les nacions sense estat pot arribar a generar rebuig per part d'aquestes donat el potencial que té per a convertir la nació minoritària en una minoria en el seu propi territori. Aquests treballs parteixen de l'assumpció que els immigrants tendiran a integrar-se a la nació majoritària —a través, per exemple, d'optar per aprendre la llengua majoritària—¹³ i subratllen el potencial desequilibri demogràfic que

10 SCHAIN, «Commentary: why political parties matter»; i ZOLBERG, «Matters of state: theorizing immigration policy».

11 Per a una discussió sobre els mateixos, veure CASTLES, «International migration at the beginning of the twenty-first century».

12 Aquesta actitud forma part del que ha sigut etiquetat de nacionalisme metodològic. Per a una discussió veure WIMMER i SCHILLER, «Methodological nationalism, the social science, and the study of migration: an essay in historical epistemology».

13 ZAPATA-BARRERO, «Setting a research agenda on the interaction between cultural demands of immigrants and minority nations».

a mig termini pot acabar debilitant la legitimitat de les demandes de reconeixement i autogovern de la nació minoritària.¹⁴ Així doncs, des de la teoria política sorgeix la pregunta sobre, en paraules de Kymlicka¹⁵ si la nació minoritària és capaç d'incorporar la immigració en el seu projecte de construcció nacional i ser en sí mateixa, multicultural.¹⁶

Responent a aquesta pregunta, els primers treballs empírics que conjuguen la immigració a les nacions sense estat analitzen, sobretot en forma d'estudis de cas, les respostes institucionals i de polítiques públiques al repte de la immigració. Trobem així estudis que analitzen les polítiques d'integració i ciutadania que mostren que la resposta no sempre és com es podria pressuposar d'entrada. Així, en contextos com Escòcia, el Quebec, el País Basc o Catalunya l'atenció a les persones d'origen immigrant es tradueix en polítiques públiques de caire inclusiu, sovint més que a nivell estatal.¹⁷ En són excepcions casos com Flandes o Tirol del Sud.¹⁸

En la majoria de casos les polítiques públiques mostren una postura respecte a la immigració fortament correlacionada amb la postura dels SNRP. L'atenció cap aquests tipus de partits és més recent, malgrat la seva importància a l'hora d'articular els discursos que fonamenten el projecte de construcció nacional, així com, definitivament, a nivell del sistema de partits a cada context. Per tant, trobem que els SNRP al Quebec,¹⁹ Escòcia²⁰ i Catalunya,²¹ Quebec tendeixen a adoptar una postura positiva respecte a la immigració, mentre que a Baviera, Flandes o Tirol del Sud no és el cas.²²

14 BAUBÖCK, «Cultural citizenship, minority rights, and self-government».

15 KYMLIKA, «Minority nationalism and immigrant integration».

16 Aquesta qüestió ha estat recentment reformulada de manera més precisa per Sanjay Jeram amb l'anomenada paradoxa de la legitimitat. Aquesta assegura que el nacionalisme minoritari, davant la immigració es troba que si accepta i decideix incloure la immigració a la societat, s'arrisca a perdre suport relatiu per al seu projecte de construcció nacional. D'altra banda, si decideix oposar-se a la immigració, aquesta oposició debilita la seva legitimitat pel que fa a les seves demandes de reconeixement cap a l'estat. Podeu consultar: JERAM (et al), «Friends or foes? Migrants and sub-state nationalists in Europe».

17 FRANCO-GUILLÉN, «L'immigration en Catalogne dans le contexte espagnol»; ARRIGHI DE CASANOVA, «Managing immigration in a multinational context. Border struggles and nation-building in contemporary Scotland and Catalonia»; GAGNON, «From laissez-faire to an institutional framework in Quebec»; i JERAM, «Immigrants and the Basque nation: diversity as a new maker of identity».

18 ADAM, «Immigrant integration policies of the Belgian regions: sub-state nationalism and policy divergence after devolution»; WISTHALER, «Identity politics in the educational system in South Tyrol: balancing between minority protection and the need to manage diversity».

19 HEPBURN, «Regionalist party mobilisation on immigration».

20 FRANCO-GUILLÉN, «Selfishness of the affluent? Stateless nationalist and regionalist parties and immigration»; HEPBURN i ROISE, «Immigration, nationalism, and politics in Scotland».

21 FRANCO-GUILLÉN i ZAPATA-BARRERO, «Catalunya terra d'acollida: stateless nationalist parties discourses on immigration».

22 ADAM i DESCHOUWER, «Nationalist parties and immigration in Flandes: from Volksunie to Spirit and N-VA».

Finalment, pel que fa als ciutadans, la recerca és relativament més escassa i els resultats contradictoris. Malgrat la tendència a vincular una forta identificació nacional a una actitud negativa de cara a la immigració, tal com han mostrat alguns estudis,²³ aquest vincle queda, com a mínim, per discutir en tant que d'altres estudis afirmen que no hi ha correlació entre una identificació nacional subjectiva (INS) perifèrica, i un rebuig més gran de la immigració.²⁴

La creixent producció acadèmica sobre la relació entre nacions sense estat i immigració contrasta amb l'escassetat d'informació que tenim quan invertim la relació. Poc sabem, doncs, si les assumpcions respecte a les actituds de les persones d'origen immigrant, segons les quals aquests tendiran a integrar-se a la nació majoritària, són certes o no. Aquesta pregunta implicaria respondre a la qüestió més àmplia sobre què significa estar integrat o no, cosa que escapa dels objectius del present estudi. Pel que fa als interessos particulars del nacionalisme, o d'un projecte de construcció nacional, podem dir que el que resulta rellevant és saber si les persones d'origen immigrant desenvoluparan un sentiment de pertinença / identificació cap a la nació minoritària o majoritària. Gràcies a l'estudi de Keith Banting (1947) i Stuart Soroka (1970) a dia d'avui sabem que per al cas del Quebec, les persones d'origen immigrant se senten menys identificades amb la comunitat d'acollida, ja sigui Canadà, o Quebec, que els immigrants que s'han instal·lat a altres parts del Canadà. En aquest sentit, segons els autors, allà on hi ha projectes de construcció nacional en competició, els immigrants tendeixen a no sentir-se identificats de forma clara amb cap dels projectes.

Immigració, comportament electoral i referèndums

La literatura, també escassa, sobre el comportament electoral dels immigrants ens ofereix interessants línies de recerca i factors a explorar si volem conèixer com es relaciona la immigració amb l'independentisme. La recerca pel que fa a la participació i el comportament electoral de les persones d'origen immigrant s'ha centrat en analitzar, les causes de la generalitzada baixa participació, sovint atribuïdes a la manca d'interès en la política del país d'acollida. Tanmateix, la participació, que s'incrementa amb els anys de residència al país, així com en la segona generació,²⁵ no té tant a veure amb una suposada manca d'interès com amb

23 CEOBANU i ESCANDELL, «Cooperative analyses of public attitudes toward immigrants and immigration using multinational survey data: a review of theories and research».

24 RODON i FRANCO-GUILLÉN, «Contact with immigrants in times of crisis: an exploration of the catalan case».

25 RAMAKRISHNAN i ESPENSHAD, «Immigrant incorporation and political participation in de United States 1».

privació socioeconòmica.²⁶ A part de la participació mitjançant el vot, la literatura ha centrat també la seva atenció en la incorporació de les persones d'origen immigrant als partits polítics amb resultats que disten de ser els desitjables si es considera la integració política com un factor clau de la integració de les persones d'origen immigrant.²⁷

Pel que fa a l'orientació del vot, trobem grups d'immigrants que tendeixen a comportar-se seguint l'anomenat «vot en bloc», és a dir, emulant el comportament electoral majoritari de llurs comunitats ètniques, mentre que, a mesura que passa el temps, les persones d'origen immigrant tendeixen a comportar-se de similar manera que el conjunt de la societat.²⁸ Això obliga, per tant, a tenir en compte, en primer lloc, el temps de permanència a la societat d'acollida i, en segon lloc, els factors que apunten grans models de comportament electoral assenyalats per la ciència política.²⁹

Malgrat la utilitat d'aquest marc, cal tenir en compte que aquests estudis s'han fet sobre la base de la divisió dreta-esquerra com a eix de competició electoral. Factors com per exemple la classe social, o la identificació amb un determinat partit polític poden ajudar a explicar o predir part del comportament de cara a un referèndum sobre la secessió d'una part del territori. Cal tenir en compte que en aquest cas la competició se centra sobre l'anomenat eix centre-perifèria que, com apuntaven Stein Rokkan (1929–1979) i Derek Urwin (1939), gira al voltant de les relacions entre els dos pols territorials dins de tres grans dimensions: identitat, distribució territorial del poder i economia. És, doncs, des d'aquest prisma que convé analitzar la qüestió.

En aquest sentit la recerca en matèria d'immigració i referèndums és escassa. Existeixen estudis entorn del segon referèndum del Quebec, el 1995, tot i que no sempre centrats en el cas de les persones d'origen immigrant. Com veurem més endavant, Richard Conley³⁰ mostrava en el seu estudi que el referèndum va dividir els votants en línies lingüístiques, de manera que els votants francòfons van decantar-se majoritàriament per la independència, mentre que la resta de grups lingüístics es van decantar per mantenir-se a la federació. Pel que fa al cas escocès, l'únic³¹ estudi publicat se centra més aviat en mostrar les postures i

26 HEATH (et al), *The political integration of ethnics minorities in Britain*.

27 Veure el monogràfic de ZAPATA-BARRERO, DÄHNKE i MARKARD a la revista *Ethnic and Racial Studies*.

28 LAVOIE i SERRÉ, «Du vote bloc au vote social: le cas des cotoyens issus de l'immigration de Montreal 1995-1996».

29 Es tracta dels models sociològic, psicològic i de l'elecció racional. Per a un resum, veure BARTELS, *The study of electoral behavior*.

30 CONLEY, «Sovereignty or the status quo? The 1995 pre-referendum debate in Quebec».

31 El referèndum d'independència es va celebrar el 18 de setembre del 2014, en el moment de redacció de l'estudi només s'havia publicat aquest document sobre aquesta temàtica.

estratègies de cada campanya respecte a la immigració.³² Hi ha, però, indicis que a diferència del cas del Quebec, la independència no va rebre un rebuig en bloc per part de les persones d'origen immigrant.³³ Pel que fa a Catalunya estudis exploratoris semblen indicar que la situació podria acostar-se més al cas escocès que al quebequès.³⁴

En resum, trobem que existeix un creixent interès investigador pel que fa al vincle entre nacionalisme sense estat i immigració. Aquests estudis s'han centrat en examinar la reacció d'institucions com governs i parlaments de nacions sense estat, i partits polítics, així com de la població autòctona en menor mesura. Els resultats d'aquestes investigacions ens mostren que la predicció que el nacionalisme sense estat reaccionarà de manera negativa a la immigració s'ha vist matisada per l'evidència proporcionada per la majoria de casos que coneixem. Queda, però, per veure com funciona la premissa sobre la qual es manté aquesta predicció, que és que les persones d'origen immigrant tendeixen a integrar-se a la nació majoritària. A dia d'avui disposem de poca recerca que ens indiqui fins a quin punt això és cert. Finalment, i anant més enllà, existeix un buit a la literatura –i sobretot la comparada– sobre el vincle entre immigració i referèndums, i és aquí on el present estudi farà una contribució. Partint de les línies explorades en aquesta secció, la següent exposa de manera detallada el marc analític consistent en els objectius de la recerca i la metodologia.

32 HEPBURN, «New scots and migration in the scottish Independence referendum».

33 Veure els resultats, encara no publicats, del Scottish Referendum Study <www.scottishreferendumstudy.com>.

34 FRANCO-GUILLÉN i ESTEVE, «Secession and immigration: an exploration of immigrant views in the catalan case».

ELABORACIÓ DE L'ESTUDI

Aquest estudi busca exposar com es relacionen la independència i la immigració. Per a donar una visió general d'aquesta relació, l'estudi aborda la qüestió de manera comparada, i des de diferents perspectives. A tal fi, s'han seleccionat tres casos de democràcies occidentals en els que la qüestió de la independència ha estat plantejada. Els casos són Escòcia, Quebec i Catalunya. En els dos primers, s'hi ha celebrat referèndums sobre la independència, mentre que en el cas de Catalunya aquesta es troba actualment al capdamunt de l'agenda política.³⁵

La comparació es du a terme des de la perspectiva de l'eix centre-perifèria, que regeix la competició política en nacions minoritàries. Aquest, estudiat per Stein Rokkan i Derek Urwin, se centra en la relació entre centres i perifèries, la qual es defineix en termes de distància, diferència i dependència. Per part de les perifèries es tracta de protegir-se de la penetració dels centres en tres aspectes: vida econòmica, homogeneïtzació cultural, i presa de decisions polítiques. Per Rokkan i Urwin, la –existència d'una– identitat diferenciada és la condició necessària per a la mobilització exitosa d'aquest eix, però no suficient, i l'economia actua com a catalitzador. Veiem que aquests tres aspectes són ben sovint

35 En el moment de finalitzar la redacció d'aquest estudi, el Govern de la Generalitat havia convocat un referèndum d'independència per l'1 d'octubre del 2017.

mobilitzats per les forces sobiranistes. Tot i així, Escòcia, Quebec i Catalunya presenten diferències tant pel que fa a la identitat, la distribució territorial del poder, com en l'economia. Cal revisar aquests aspectes en tant que el vincle entre les persones d'origen immigrant i llurs posicionaments –o no– en l'eix centre-perifèria poden explicar-se per aquestes característiques.

El present estudi continua, doncs, revisant cada cas i seguint-ne una estructura similar que n'afavoreixi la comparació, exposant-ne primer els aspectes mencionats al paràgraf anterior, per centrar-se després en la relació, analitzant primer els posicionaments i opinions sobre la immigració per part de les elits polítiques i els ciutadans autòctons i, seguidament, la viceversa. Amb aquesta finalitat, són múltiples les fonts, primàries i secundàries, d'informació. En primer lloc, part dels arguments exposats es basen en recerca extensa prèvia duta a terme per l'autora sobre els discursos dels partits nacionalistes sense estat en matèria d'immigració tant a Escòcia, Quebec i Catalunya³⁶ i sobre independència i immigració a Catalunya,³⁷ així com sobre les relacions intergovernamentals en matèria de polítiques d'integració.³⁸ Aquestes recerques s'han dut a terme mitjançant anàlisi qualitatiu de contingut³⁹ de programes electorals i debats parlamentaris dels principals SNRP de cada cas, així com d'entrevistes semi-estructurades amb representants dels principals partits polítics i de la societat civil –tant pel que fa a l'independentisme com a l'unionisme– per a Catalunya i Escòcia, per a la darrera, dos grups de discussió amb persones d'origen immigrant. Per al cas del Quebec, donat que el darrer referèndum sobre la independència fou fa més de 20 anys, s'ha fet ús sobretot de fonts secundàries. La taula a continuació resumeix les entrevistes realitzades per a cada cas.⁴⁰

36 FRANCO-GUILLÉN, «Minority nations, political parties and immigration».

37 FRANCO-GUILLÉN i GARCIA, «Secession and immigration: an exploration of immigrant views in the catalan case». I FRANCO-GUILLÉN, «Which people? An exploration of the role in the secessionist process in Catalonia».

38 Aquesta publicació es troba en fase d'avaluació.

39 Per a més informació sobre aquesta tècnica es pot consultar SCHREIER, Margrit, *Qualitative content analysis in practice*; i MAYRING, Philipp. *Qualitative content analysis*.

40 Per a més detall sobre bases de dades de discursos polítics, contactar l'autora.

Taula 1. Entrevistes realitzades per l'estudi

	Quebec	Escòcia*	Catalunya
Partits polítics/grups parlamentaris**	(1) Parti Québécois, NA	(3) Scottish National Party, Liberal Democrats	(10)*** CiU, ERC, PSC, PP, C's, ICV-EUiA
Societat civil/campanyes	NA	(3) Asian Scots For independence, Yes Scotland, Women for Independence	(3) ANC, SCC

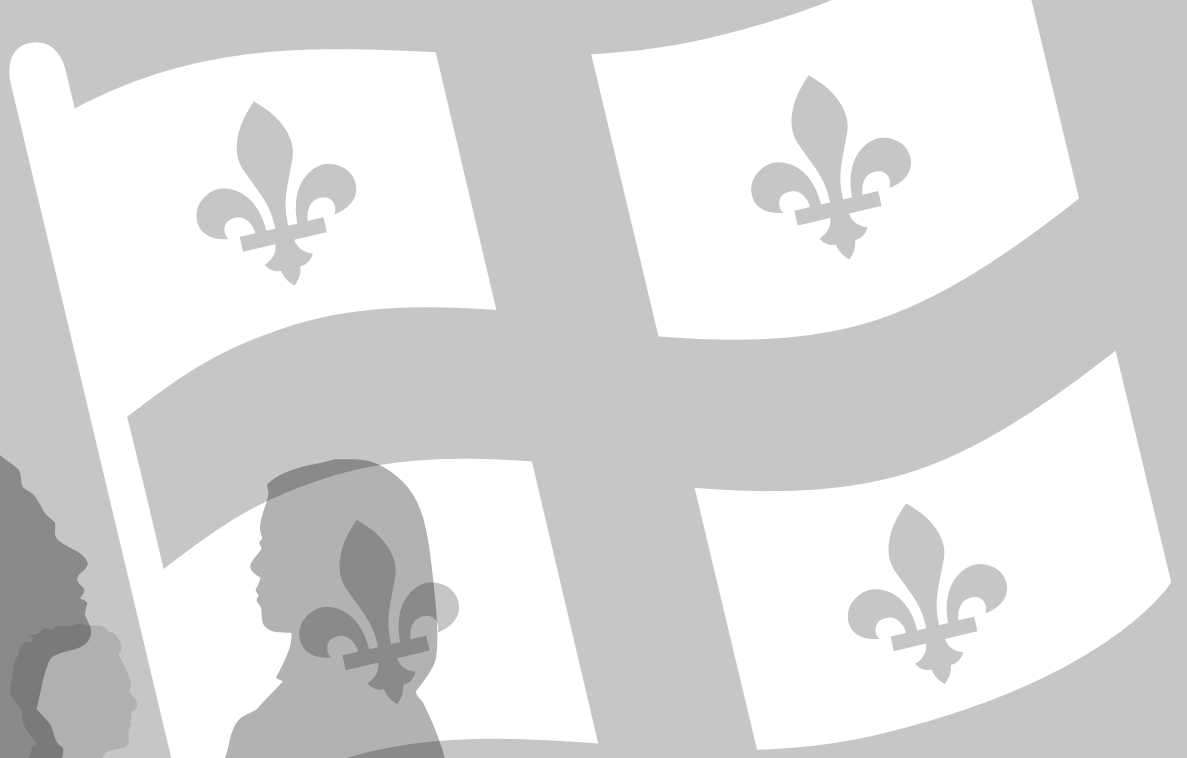
* El període d'elaboració del present estudi (gener–juny 2017) ha coincidit amb un context d'intensitat política al Regne Unit, marcat per la voluntat del govern escocès de dur a terme un nou referèndum, la celebració d'eleccions locals amb la corresponent campanya electoral i, finalment, les recents eleccions generals de Juny 2017. Malgrat diversos intents de comunicació, ha estat impossible establir contacte amb membres de Better Together, o dels principals partits que en foren membres, bé per problemes d'agenda, o per no resposta. En el cas del partit Conservador, degut a problemes d'agenda originats per eleccions locals a Escòcia i la possibilitat d'un segon referèndum, no fou possible celebrar una entrevista. En el cas del Labour, dos membres del Parlament Escocès van accedir a respondre per escrit a les entrevistes, però les respostes, en el moment de redacció de l'estudi, no van arribar. En conseqüència, la part del camp del No ha estat descrita sobre la base de fonts d'informació secundàries. Així mateix, pel que fa al Si, foren contactats sense èxit els següents partits/agrupacions: The Scottish Green Party, Radical Independence Campaign, RISE.

** Significats de les sigles, per ordre d'aparició. Catalunya: Convergència i Unió, Esquerra Republicana de Catalunya, Partit dels Socialistes de Catalunya, Partit Popular, Ciutadans, Iniciativa per Catalunya Verds-Esquerra Unida i Alternativa. Assemblea Nacional Catalana, Societat Civil Catalana.

*** Els números entre parèntesi indiquen el número d'entrevistes en cada àmbit.

Per a les qüestions relacionades amb les opinions individuals s'ha consultat els resultats de diversos sondejos electorals. Cal tenir en compte, però, que cada país pregunta, si és que ho fa, de manera diferent a les seves poblacions, i amb una freqüència que també varia. Per a cada cas s'ha fet ús de les enquestes que oferien una major visió de la pregunta en qüestió.

Tot plegat s'ha complementat amb l'anàlisi documental, com ara plans d'integració i d'immigració als respectius casos, i de pàgines web rellevants.

4

QUEBEC

A la nit del segon referèndum sobre la independència, Jacques Parizeau (1930-2015) l'aleshores primer ministre quebequés formulà les següents declaracions: «Si voleu, deixem de parlar de quebequesos francòfons. Parlem ara de nosaltres. Amb un 60%, nosaltres hem votat sí. És cert que hem sigut vençuts, però en el fons, per què? Pels diners i per vots ètnics bàsicament».⁴¹ No cal dir que tals declaracions foren mal rebudes per bona part dels quebequesos i forçaren al primer ministre a dimitir poc després. Aquesta afirmació, que ha passat a formar part de l'imaginari quebequés –mereixent fins fa poc, una pàgina particular a Wikipedia–, no era del tot errada, i en aquesta secció veurem per què.

El Quebec és l'únic territori francòfon a Amèrica del Nord. Dins les seves fronteres hi ha una majoria –78%, segons el cens de 2011–⁴² la llengua materna de la qual és el francès, i no l'anglès. Aquesta és una primera diferència respecte a Escòcia, on el gaèlic escocès és parlat per menys del 3% de la població, i també de Catalunya, on el català no és la llengua materna de la majoria de la població –malgrat que sí que és parlada per la majoria.⁴³ També, a diferència dels dos ca-

41 Veure canal Youtube «Tamino», vídeo publicat el 22 de febrer de 2014.

42 En el moment de redacció del present estudi, el cens de 2016 es troba en procés de publicació.

43 IDESCAT, «Ús i coneixement del català».

sos anteriors, al Quebec s'hi han celebrat dos referèndums sobre la independència; el primer, el 1980, i el segon, el 1995, quan el No va guanyar per un 50,58% dels vots. Actualment, la qüestió de la independència no és present en el debat polític de la mateixa manera que ho és en els casos escocès i català, però malgrat aquest fet, el Quebec és pioner en com es relaciona i s'afronta el repte d'immigració i referèndums; i és per això que no es pot obviar.

El passat colonial de la *Belle Province* en determina una societat en què hi conflueixen formes de diversitat inexistents a Europa, concretament la dels pobles aborígens, o primeres nacions. Així doncs, ens trobem amb un territori en què aproximadament un 1,4% de la població és aborígen, i on les minories visibles⁴⁴ representen un 11% de la població.⁴⁵ De manera similar a Catalunya, el Quebec sempre ha anat rebent població d'origen immigrant al llarg de la seva història, situant-se tradicionalment entre la segona i tercera província quant a recepció d'immigrants entre els diferents territoris canadencs.⁴⁶ Emperò, el ritme ha estat força més moderat que en el cas de Catalunya. Tal com mostra el gràfic a continuació, el Quebec passa d'acollir un 9% de persones d'origen immigrant, a acollir-ne aproximadament 13% en deu anys.

Taula 2. Immigració al Quebec, 2001–2011

	Població autòctona		Població immigrada	
	(n)	%	(n)	%
2001	6.418.615	90,08	6.757.630	87,39
2011	706.965	11,01	974.890	14,43

Font: Gouvernement du Quebec (2015).

44 Referència a les persones no-blanques, d'origen immigrant.

45 Les noves dades relatives a immigració i diversitat etnocultural estaran disponibles al cens de 2016 el 25 d'octubre de 2017. Veure: <www12.statcan.gc.ca>.

46 FRANCO-GUILLÉN, *The point system of selection of immigrants in Quebec*.

El nacionalisme quebequès és avui en dia considerat un nacionalisme cívic, en especial després de l'anomenada Revolució Tranquil·la.⁴⁷ Aquest període comprès a la dècada de 1960, marca un canvi en termes econòmics i socials. És quan la societat quebequesa passa d'autopercebre's com una societat minoritària en el marc del Canadà en termes tant econòmics com culturals, a reconèixer-se com una majoria en el propi territori, arran d'una política econòmica i social promoguda pel primer ministre Jean Lesage (1912-1980), sota l'il·lustratiu lema «Amos a casa nostra». Amb l'arribada de Daniel Johnson (1915-1968), el seu successor, al poder, es consolida el canvi d'un nacionalisme ètnic a cívic, on el factor de la religió –catòlica– deixa de ser un pilar fonamental de la identitat quebequesa. És també aleshores, com veurem, que el Quebec comença a concebre's com a societat receptora d'immigració.⁴⁸

Pel que fa a la identitat nacional subjectiva, igual que en els casos català i escocès, els quebequesos presenten identitats majoritàriament mixtes, però esbiaixades cap a la identitat quebequesa, tal com mostra la taula a continuació.

Taula 3. Identitat nacional subjectiva al Quebec, 2009–2011 (%)

	Gener 2009 n=501	Setembre 2010 n=606	Desembre 2011 n=1.224
Només quebequès	18	19	26
Més quebequès que canadenc	36	39	34
Tant quebequès com canadenc	20	13	20
Més canadenc que quebequès	18	19	12
Només canadenc	7	7	4
Cap de les anteriors	2	2	3
No respon	0	1	0

Font: JEDWAB, *Quebec identity in 2011: attachments, identity and diversity*.

47 Veure'n una explicació detallada a GAGNON i SANJAUME-CALVET, «Immigration, self-government and secessionism: the Quebec case».

48 JUTEAU, «The citizen makes an entrée: redefining the national community in Quebec».

Tal com tractarem més endavant, aquestes proporcions varien sensiblement quan analitzem les dades en funció de la llengua parlada, això és, entre francòfons, anglòfons i al·lòfons. La llengua francesa és, de fet, el tret més important per als quebequesos a l'hora d'identificar-se com a tals.⁴⁹

A diferència dels casos català o escocès, la independència del Quebec no és una qüestió que es trobi actualment a l'agenda política. La perspectiva quebequesa és, però, rellevant en aquest estudi perquè ha inspirat els primers treballs sobre nacionalisme sense estat i immigració.⁵⁰ I no és casual: el Quebec resulta ser a més l'únic dels casos analitzats que gaudeix d'una relació federal respecte al centre, i això, com veurem, té conseqüències en termes de política pública. També té conseqüències pel que fa al sistema de partits i llurs posicions en l'eix centre perifèria. Els canvis desencadenats a la Revolució Tranquil·la de la dècada dels 1960 tenen com a resultat, entre d'altres, que des dels anys 1970 el nacionalisme quebequès passa d'estar dividit entre postures autonomistes i federalistes, a estar dividit entre el federalisme, defensat pel Parti libéral du Québec (PLQ) i l'independentisme, defensat pel Parti Québécois (PQ). Explica el politòleg Jaime Lluç que el sobiranisme quebequès va arribar a un pic màxim de suport durant el darrer referèndum sobre la independència, celebrat el 1995, i a partir de la victòria del No i després s'obre una nova via, la de l'autonomisme, liderada per un nou partit, l'Action démocratique du Québec (ADQ),⁵¹ actualment integrat en la Coalition Avenir Québec (CAQ). El sobiranisme al Quebec continua viu, i així ho mostra el comportament electoral dels quebequesos, que continuen donant suport al PQ que va rebre entre el 31% i el 25% dels vots a les penúltimes i últimes eleccions a l'Assemblea Nacional del Quebec, tot i que la celebració d'un tercer referèndum no formi part de l'agenda política.

Existeixen diversos aspectes a destacar en la història recent del Quebec que ens ajuden a comprendre la relació entre el país i la immigració. Repassarem, en primer lloc, la distribució de poders en matèria d'immigració, així com la política sectorial, tant pel que fa a fluxos com a integració, per, en segon lloc, abordar els moments en què ha aflorat la tensió entre el sobiranisme i la immigració al Quebec; és a dir, el referèndum de 1995, l'anomenada crisi dels acomodaments raonables, i la més recent carta de valors quebequesos. Finalment, exposarem la relació entre les elits polítiques, els autòctons i la immigració.

49 PARKIN i MENDELSON, «A new Canada: an identity shaped by diversity».

50 Veure, per exemple, KYMLICKA, *Multicultural citizenship: a liberal theory of minority rights*; i «Minority nationalism and immigration integration», i CARENS, *Is Quebec nationalism just? Perspectives from anglophone Canada*.

51 Cal remarcar que durant el referèndum del 1995 l'ADQ va promoure el sí, movent-se cap a l'autonomisme després del mateix.

La política d'immigració al Quebec

El Canadà compta amb un règim d'immigració i integració altament descentralitzat.⁵² El Quebec té avui en dia poders exclusius pel que fa a les polítiques d'integració, i comparteix amb el Govern federal el poder en matèria de gestió de fluxos migratoris –en concret, el Quebec disposa de la gestió i selecció d'immigrants «econòmics».⁵³ Aquesta situació ha estat fins fa relativament poc única a tot el Canadà, constituint una asimetria de facto en el conjunt de l'Estat. Això canvia quan la resta de províncies comencen a assumir competències a invitació del Govern federal. D'altra banda, aquest reté la responsabilitat d'establir requisits d'admissió, definir les categories d'immigrants, i els nivells generals d'immigració.

L'assumpció de competències en matèria de selecció –el famós sistema per punts– es va desplegar entre el 1968 i el 1991 a partir de tres acords entre el Govern federal i el quebequès.⁵⁴ La possibilitat per al Quebec d'establir el seu propi sistema de punts tingué com a resultat un canvi en els orígens dels immigrants, augmentant la proporció d'immigrants procedents de països membres de la *francophonie* en comparació amb la resta del Canadà.⁵⁵ El fet de donar més importància al domini de la llengua francesa en la distribució dels punts i, naturalment una auto-selecció per part dels sol·licitants de visat, donà lloc a aquest canvi, que es produí, no només entre els francòfons, sinó també entre les persones procedents de països en què es parla una llengua llatina. D'aquesta manera, el Quebec ha alterat el perfil d'immigrants que arriben al seu territori, potenciant que ja parlin –o siguin més proclius a parlar– la llengua pròpia del país, principal actiu de la nació quebequesa.

El desenvolupament d'aquesta, podríem dir-ne, política de frontera, ha anat acompanyat també d'un desenvolupament d'una política –i filosofia– quebequesa d'integració.⁵⁶ Els primers desenvolupaments arribaren a mitjans dels 1960 amb l'establiment d'un servei d'immigració vinculat al Ministeri de Cultura, basat en ensenyar la llengua als immigrants i fer la primera acollida. Des d'aleshores, els subseqüents governs han tingut especial cura del vincle entre acollida, integració i aprenentatge de la llengua francesa, que es consolidà amb l'aprovació de la famosa Llei 101, Carta de la Llengua francesa. Aquesta, que institucionalitza

52 BANTING, «Canada».

53 Categoria dels qui entren per motius econòmics, i no per reunificació familiar, on té competència compartida, o en qualitat de demanant d'asil. Veure GAGNON i SANJAUME, «Immigration, self-government and secessionism: the Quebec case».

54 Veure FRANCO-GUILLÉN, *The point system of selection of immigrants in Quebec*, per a un detall sobre l'evolució i els continguts de cadascun.

55 Íbidem.

56 GAGNON, «From laissez-faire to an international framework in Quebec».

el francès com a llengua pública comuna, ha servit d'inspiració per a altres territoris, com Catalunya.⁵⁷ Amb els anys, el Quebec ha anat desenvolupant un enfocament pel que fa a la política d'integració, l'intercultural, que el distingeix –en alguns moments de manera més aviat conflictiva– del multiculturalisme oficial de la resta del Canadà.⁵⁸ Avui en dia el Quebec compta amb un document polític, *Ensemble, nous sommes le Quebec* [*Junts, som Quebec*] que exposa els principis que orienten la política d'immigració, i que es desenvolupen en el pla estratègic (2016–2021).⁵⁹ De manera similar als documents polítics anteriors, *Ensemble, nous sommes le Quebec* destaca el compromís amb uns valors cívics comuns a la societat quebequesa, i la «francització» de les persones vingudes de la immigració⁶⁰ són els principals punts sobre els quals pivoten aquests programes.

Desenvolupaments recents

Referèndum de 1995

El referèndum de 1995, en què el No es va imposar per tan sols 50.000 vots de diferència⁶¹ i per tan sols un punt, tingué, en l'opinió de Alain Gagnon i Marc Sanjaume-Calvet, un impacte crucial en les relacions (inter)culturals dins el Quebec. Parizeau no anava del tot desencaminat en esmentar els diners i els vots ètnics com a desequilibradors de la balança en favor del No. De fet, les dades disponibles mostren que la immensa majoria d'anglòfons i al·lòfons estaven en contra de la independència, demostrant que tal com afirma Richard Conley,⁶² el referèndum va dividir els quebequesos en termes lingüístics. La taula a continuació en mostra la distribució segons un estudi previ al referèndum realitzat el 1993.

57 GAGNON i SANJAUME-CALVET, «Immigration, self-government and secessionism: the Quebec case».

58 ROCHER i LABELLE, «L'interculturalisme comme modèle d'aménagement de la diversité: compréhension et incompréhension dans l'espace publique québécois». Actualment existeix un debat entre multiculturalistes i interculturalistes a nivell conceptual que podria posar en dubte aquesta distinció. Veure'n les posicions dels seus majors exponents a MEER, MODOOD i ZAPATA-BARRERO, *Interculturalism and Multiculturalism: Debating the Dividing Lines*.

59 Document polític disponible a: <www.midi.gouv.qc.ca>.

60 Veure el document *Pour enrichir le Québec – Affirmer les valeurs communes de la société québécoise*.

61 Amb una participació del 93,52%, el No es va imposar amb un 50,58% dels vots davant del 49,42% del Sí.

62 CONLEY, «Sovereignty or status quo? The 1995 pre-referendum debate in Quebec».

Taula 4. Suport a la sobirania del Quebec segons llengua, 1993 (%)

	A favor	En contra
Francòfons	46,5	45,4
Anglòfons	7,8	92,2
Al·lofons	5,8	94,2
Total	42,2	57,8

Font: Canadian Election Study, 1993, segons apareix a CONLEY, «Sovereignty or the status quo? The 1995 pre-referendum debate in Quebec».

Entre febrer i abril de 1995 el govern quebequès va dur a terme un procés de consulta pública –l’anomenada Comissió de l’Outaouais– en què demanava a la ciutadania i a les entitats les seves aportacions i opinions pel que fa al futur del Quebec, i a l’esbortany de llei que s’aprovaria en cas de guanyar el sí el referèndum. Per dur a terme aquest procés de participació es van posar en marxa un total de 18 comissions, 16 de les quals de tipus regional, i dues temàtiques corresponents per a gent jove i per a gent gran. Aquestes comissions eren principalment formades per membres del govern del PQ o del Bloc Québécois (BQ),⁶³ però el govern va intentar incloure també persones amb diferents punts de vista sobre la sobirania, així com assegurar que la diversitat –lingüística i ètnica– hi fos present. En aquest intent, afirma Conley el govern trobà certa reticència, en especial per part de federalistes a participar, ja que volien deslegitimar el procés consultiu. Les organitzacions més rellevants de les principals minories ètniques –jueva, grega i italiana– formaren d’entrada una coalició –anomenada Coalició Intercultural– per boicotejar la consulta –boicot que el govern intentà dissoldre, atraient eventualment la participació de les tres comunitats. El procés de consulta donà lloc, a més, a situacions de tensió entorn a qüestions lingüístiques entre sectors del sobiranisme quebequès que tradicionalment han expressat més ansietat pel que fa a la protecció de la llengua francesa, i les minories ètniques⁶⁴ deixant el govern i bona part del PQ en la situació d’haver de refer les relacions amb les comunitats ètniques sense especial èxit. Durant la campanya, a més, van haver-hi

63 Tot i que formalment el PQ i el BQ són partits diferents, ambdós es presenten a nivells electorals diferents –el primer a les eleccions provincials, i el segon a les federals. Programàticament es posicionen de manera similar i al llarg de la seva història han intercanviat actius, candidats i membres.

64 CONLEY, «Sovereignty or status quo? The 1995 pre-referendum debate in Quebec».

acusacions de racisme i feixisme contra els líders del PQ.⁶⁵ De fet, en la seva contribució a la consulta, SOS Racisme, alertava que la independència podia dur a brots racistes entre la població francòfona.⁶⁶ El poble aborígens es van oposar també a la independència del Quebec, sobretot per la qüestió de la garantia dels drets sobre les terres.

Conley defensa, a més, que l'informe final de la consulta ciutadana reiterava els continguts de l'esborrany de llei que impulsava el govern i que, malgrat voler donar la impressió de ser un procés inclusiu, es van deixar de banda les aportacions d'aquells contraris a la independència –incloent les opinions de les minories ètniques.

Malgrat que el tema de la immigració i la diversitat no va trobar-se entre els principals temes de la campanya –que com era d'esperar va girar més aviat en torn de la viabilitat del Quebec com a Estat independent, i de les relacions amb el Canadà i la resta del nord d'Amèrica en general–, no es pot dir que aquesta ajudés a acostar posicions cap a les minories.

La crisi dels ajustaments raonables⁶⁷

L'anomenada crisi dels ajustaments raonables esclata, segons el consens establert, amb l'aprovació d'un codi de conducta a la localitat d'Hérouxville, destinat a potencials immigrants. Entre altres, el codi prohibia, per exemple, la lapidació pública. Es tractava de la darrera polèmica després d'algunes pràctiques d'ajustaments raonables que havien rebut alta cobertura mediàtica en les que el debat de fons girava en torn dels límits d'aquests.⁶⁸ Arran de la darrera polèmica, el govern quebequès decideix organitzar una comissió de consulta sobre aquestes pràctiques, presidida pel filòsof Charles Taylor (1931), i el sociòleg Gérard Bouchard (1943), que serà coneguda com la Comissió Bouchard-Taylor. Durant un any i mig la comissió escoltaria ciutadans i entitats, locals i nacionals, que donarien llurs opinions respecte als ajustaments raonables duts a terme a la província.

L'informe final va acabar establint diverses recomanacions i va concloure que les polèmiques havien estat sobredimensionades, i que existia cert decalatge entre el que passava a la realitat, i el que la població creia que passa. La comissió també afirmava que part de la polèmica venia generada per una ansietat dels

65 GAGNON i SANJAUME-CALVET, «Immigration, self-government and secessionism: the Quebec case».

66 CONLEY, «Sovereignty or status quo? The 1995 pre-referendum debate in Quebec».

67 L'ajustament raonable és una pràctica iniciada als EUA en la qual una institució acomoda algun dels propis aspectes per a que no entrin en conflicte amb la diversitat d'una persona que hi està vinculada. Un exemple podria ser-ne tant la construcció d'una rampa per a cadires de rodes, com permetre a una treballadora canviar els horaris per a poder dur a terme la seva pràctica religiosa. La condició a aquests canvis, a tenor de les sentències de diversos tribunals, és sempre que aquests ajustaments siguin raonables.

68 Per a una crònica completa de la crisi, veure LEROUX, «Quebec nationalism and de production of difference: the Bouchard-Taylor comision, Quebec identity Act, and Quebec's immigrant integration policy».

canadencs-francesos, que perceben que alguns d'aquests ajustos, o tradicions, qüestionen principis i valors establerts des de la Revolució Tranquil·la com per exemple la igualtat o la laïcitat. L'informe apuntava, també, a la dificultat dels quebequesos a assumir llur qualitat de minoria al Canadà i majoria al Quebec.⁶⁹

Apunten Alain Gagnon i Marc Sanjaume-Calvet que la resposta política a les conclusions de l'informe va generar una aliança entre nacionalistes, conservadors, republicans, catòlics i sobiranistes que rebutjaven l'informe, fins al punt que en alguns casos es va arribar a desplegar un discurs considerat neo-racista.⁷⁰ Això es va complementar amb iniciatives que, apunten els autors, allunyaven el Quebec del seu model pluralista i intercultural.

La carta de valors quebequesos

La darrera d'aquestes iniciatives és l'anomenada *Charte des valeurs*, un text on s'afirmen els valors de laïcitat i neutralitat religiosa de l'Estat, així com la igualtat entre dones i homes i que emmarca les demandes d'ajustaments. Aquesta fou proposada pel govern liderat per Pauline Marois (1949), del PQ el 2013, i presentada com una resposta a la crisi d'ajustaments raonables. Tenia per objectiu modificar la *Charte des droits et libertés de la personne* per establir el principi de neutralitat per part del personal funcionari, prohibir que aquests vestissin símbols religiosos ostentosos, fer obligatori portar la cara descoberta a l'hora de realitzar o rebre un servei de l'estat, i establir-ne la política d'aplicació pels organismes de l'estat.⁷¹

El projecte de llei va rebre l'oposició de nombroses entitats, des de les minories ètniques fins als diferents partits polítics –a excepció de la CAQ, que proposava aprovar-la després d'alguns canvis. Els quebequesos es trobaven dividits també en relació a la *Charte des valeurs*, ja que un 43% hi estava a favor i un 42% en contra. En un sondeig previ a les eleccions provincials, celebrades el 4 de setembre del 2012, mostrava un suport majoritari a la *Charte des valeurs*, però només entre els francòfons (68%), mentre que els no-francòfons hi donen poc suport (21%).⁷² Aquesta divisió també es transportava als partits, on segons un estudi elaborat a l'octubre de 2013, els votants del PQ i de la CAQ es decantaven a favor de la *Charte des valeurs* –amb un 80 i 50% respectivament de suport– i els del PLQ i Quebec Solidari (QS) en contra –73 i 56% respectivament.⁷³

69 TAYLOR i BOUCHARD, *Fonder l'avenir: le temps de la conciliation*.

70 POTVIN, citat a GAGNON i SANJAUME-CALVET, «Immigration, self-government and secessionism: the Quebec case».

71 Veure'n el text complet a: <www.nosvaleurs.gouv.qc.ca>.

72 LEDUC, «L'appui à la charte est maintenant majoritaire».

73 BORGAULT-CÔTÉ, «Sondage Léger–L'appui à la charte se consolide».

A l'abril de 2014 es van celebrar unes eleccions provincials al Quebec en les que Pauline Marois pretenia obtenir una majoria absoluta per poder aprovar la *Charte des valeurs*. Els votants, però, van castigar el PQ –en part també per la introducció del referèndum al debat electoral– situant de nou el PLQ al poder.⁷⁴ Aquest, en congruència amb la seva oposició durant la legislatura anterior, no va donar continuïtat a la *Charte des valeurs*, quebequesos. El debat sobre la laïcitat, que se centrà de fet en la immigració musulmana i en especial els símbols religiosos, continua latent al Quebec, i de fet va sorgir a la campanya de les darreres eleccions federals de la mà del conservador Stephen Harper (1959), en un intent de recuperar vots al Quebec.⁷⁵

El Quebec i la immigració

Iniciàvem l'apartat del Quebec fent referència a les cèlebres declaracions de Jacques Parizeau la nit del referèndum del 1995. No només resulta interessant la menció explícita a la immigració, sinó també la implícita, quan comença dient «ara parlem de nosaltres» Parizeau estableix una frontera entre el Quebec francòfon –nosaltres– i el Quebec anglòfon i al·lòfon –ells–, i ho fa de manera prou intencional en continuar afirmant que en el proper referèndum caldrà que «en comptes de ser el 60% en votar Sí en siguem el 62 o 63% i ja ho tindrem». Aquest passatge és sovint recordat quan es relacionen Quebec i immigració. D'aquest fet, però, no se'n pot desprendre necessàriament que el sobiranisme quebequès tingui un accent marcadament ètnic o excloent. Trobem variació tant a nivell d'elits i entitats, com a nivell individual.

El PQ, la principal força política sobiranista, ha desplegat al llarg del temps un discurs inclusiu sobre la immigració, sent nombroses les anàlisis que ho mostren.⁷⁶ El discurs oficial del partit⁷⁷ se centra en una visió inclusiva de la immigració, representada com un factor d'enriquiment demogràfic, econòmic i cultural, a la societat quebequesa. El discurs, però, reflecteix l'ansietat cultural que apuntaven altres autors, i es mostra en l'èmfasi en assegurar la «francització» dels immigrants, i la desconfiança respecte al model canadenc d'immigració i integració. Tal com ho explica un diputat del partit, «el multiculturalisme canadenc presenta l'avantatge de reduir la cultura franco-quebequesa a la mateixa cosa que la comunitat índia, no els autòctons, sinó els immigrants vinguts de l'Índia, o la comunitat xinesa (...) i, per tant, ens convertim en una minoria

74 BÉLANGER i FALK PEDERSEN, «The 2014 provincial election in Quebec».

75 REZORI, «The niqab debate: is anxiety being exploited in La Belle Province?».

76 ERK, «FPTP ain't all that bad. Nationalism parties, immigrants and electoral systems in Quebec and Flanders»; FRANCO-GUILLÉN, «Minority parties and immigration»; i HEPBURN, «Regionalist party mobilisation on immigration».

77 Entès com el contingut dels programes electorals els debats i posicions parlamentàries.

cultural com altres minories, de manera que no tenim drets diferents dels de la resta de minories. En conseqüència, qualsevol voluntat d'integrar els immigrants en francès es convertia en un atemptat contra els seus drets. Un càlcul ben hàbil per part de Pierre Trudeau»⁷⁸.⁷⁹ En el discurs oficial, la preocupació per la llengua es materialitza en propostes i iniciatives per a garantir el dret a l'igual accés al seu aprenentatge, i no en un rebuig de la immigració. Més enllà del discurs oficial, membres del partit revifren de tant en tant la polèmica, sent-ne exemple algunes declaracions de l'antic líder del partit, Pierre Karl Péladeau (1961), en les que afirmava que a causa de la demografia i la immigració, la independència seria cada any més difícil, o l'actual líder, Jean François Lisée, parlant d'immigració perfecta en referència als diplomats francòfons.⁸⁰ L'altre partit sobiranista i a l'esquerra del PQ, QS, desplega també un discurs positiu respecte a la immigració. La CAQ, hereva de l'ADQ, i més de dreta, ha fet en ocasions un ús electoralista de la tensió entre identitat i immigració –en especial durant la crisi dels ajustaments raonables–, desenvolupant un discurs menys inclusiu.⁸¹

Al costat de les elits existeixen al Quebec multitud de plataformes i associacions per la sobirania. En destaca Organisations Unies Pour l'Indépendance (OUI Québec), que agrupa organitzacions i ciutadans que treballen sobre la independència, i Réseau Cap sur l'Indépendance, que aglutina també entitats. Ambdues xarxes es mostren sensibles i obertes a la diversitat ètnica del país. Anglophones for Quebec Independence forma part i dona suport a ambdues plataformes, les quals acullen també organitzacions independentistes nascudes en el si de comunitats ètniques. L'aproximació a aquestes comunitats és per aquestes plataformes un altre aspecte de l'estratègia global. Aquesta visió inclusiva contrasta amb la visió d'altres organitzacions, com Génération Nationale, que desenvolupa un discurs poc inclusiu, el qual ha sigut criticat als mitjans.⁸²

Si ens fixem en el nivell individual veurem que, de nou, la llengua materna correlaciona amb l'opinió respecte a la immigració. Les dades mostren que en general els quebequesos tenen una actitud positiva cap a les minories ètniques i cap a la immigració, i que una minoria estaria a favor de reduir la immigració que arriba al Canadà. Tanmateix, en un estudi comparatiu, Antonie Bilodeau, Luc Turgeon i Ekrem Karakoç mostren que en el context de tot el Canadà, els quebequesos es mostren com la província menys entusiasmada envers les minories racials –però la més satisfeta amb els nivells actuals d'immigració–, com es pot comprovar a la següent taula.⁸³

78 Primer ministre del Canadà entre 1968-1979 i 1980-1984, i pare de l'actual, Justin Trudeau.

79 Entrevista 20, setembre 2012.

80 Veure <www.theglobeandmail.com>; i <www.journaldequebec.com>.

81 Veure PIOTTE, «À droite toute! Le programme de l'ADO expliqué». Veure també <www.theglobeandmail.com>.

82 Veure per exemple <www.montrealgazette.com>.

83 BILODEAU, TURGEON i KARAKOÇ, «Small worlds of diversity: veivs towards immigration and racial minorities in Canadian provinces».

Taula 5. Opinions sobre minories ètniques al Canadà per províncies, 1988–2008 (%)

Província (n)	El Canadà hauria d'admetre més, menys o el mateix nombre d'immigracions que ara?			Com et sents respecte de les minories ètniques?
	Menys (%)	El mateix (%)	Més (%)	Puntua del 0 al 100
Terranova i Labrador (620)	13	46,9	40,1	68,2
Illa del Príncep Eduard (571)	15,8	43,3	38,9	72,2
Nova Escòcia (616)	20,8	45	34,4	72,8
Nou Brunswick (76)	17,5	37,7	44,7	67,9
Quebec (5.231)	14,1	49,6	36,3	61,7
Ontario (5.063)	12,5	39,8	47,8	68,8
Manitoba (917)	20,3	44,1	35,6	68,4
Saskatchewan (1.064)	15,5	42,3	42,2	64,3
Alberta (2.024)	12,9	38,3	48,8	64,8
Columbia Britànica (2.327)	13,1	43,3	43,6	69,9

(n): número d'entrevistes fetes.

Font: BILODEAU, TURGEON i KARAKOÇ, «Small worlds of diversity: veiwrs toward immigration and racial minorities in Canadian provinces».

La pregunta és, doncs, si aquest fet està relacionat amb la inseguretad cultural i si, per tant, aquest menor entusiasme és més marcat entre els francòfons que entre la resta de grups. Els mateixos autors mostren aquesta correlació, no només al Quebec, sinó també entre la minoria francòfona a Nou Brunswick, confirmant, doncs, la hipòtesi de la inseguretad cultural. Altres recerques han mostrat que en el cas del Quebec, les actituds difereixen pel que fa a les minories religioses, sense que hi hagin diferències, per exemple, pel que fa a les actituds cap a negres, aborígens o asiàtics.⁸⁴ Això podria estar relacionat amb la importància dels debats entorn el rol de la religió en l'esfera pública i el secularisme.

84 KILIBARDA, «Principle and prejudice: attitudes toward ethnic minorities in Quebec».

La immigració i el Quebec

Sabem que al referèndum de 1995 la gran majoria d'anglòfons i al·lòfons van votar no a la independència del Quebec. Aquesta majoria indica un vot en bloc per part de les minories ètniques. Si bé tradicionalment havia estat així, estudis posteriors mostraven que a poc a poc els votants d'origen immigrant deixaven la posició favorable cap al PLQ per votar de manera lligada a la seva situació social.⁸⁵ Tanmateix, aquesta transició no és completa. Pel que fa a la identificació nacional subjectiva de les persones d'origen immigrant, aquesta divergeix de manera força significativa respecte a la majoria d'autòctons.

En el seu estudi, Antonie Bilodeau, Stephan White i Neil Nevitte⁸⁶ mostren que si bé les persones d'origen immigrant a la majoria de províncies canadenques tendeixen a desenvolupar sentiments de pertinença similars als de la població autòctona, no és el cas de les mateixes al Quebec. En aquest sentit, les persones d'origen immigrant al Quebec tendeixen a desenvolupar lleialtats més federals que provincials en major mesura que la població autòctona. Els autors afirmen que, com en altres casos, la llengua d'origen hi té un rol significatiu. D'altra banda, Keith Banting (1947) i Stuart Soroka (1970) afirmen que les lleialtats desenvolupades per les persones d'origen immigrant són més dèbils al Quebec que a la resta de províncies degut, precisament, a l'existència de dos projectes de construcció nacional en competició.⁸⁷

A falta d'altres dades, és difícil extrapolar només a partir de la identificació nacional subjectiva, o l'elecció d'un partit polític, quin seria el comportament de les persones d'origen immigrant pel que fa a un hipotètic referèndum sobre la independència al Quebec. Els pocs elements dels quals disposem semblen indicar que si bé actualment hi hauria menys oposició que la que hi va haver el 1995, les minories ètniques continuen expressant un major suport al federalisme que al sobiranisme.

85 LAVOIE i SERRÉ, «Du vote bloc au vote social: les cas des citoyens issus de l'immigration de Montréal, 1995-1996».

86 BILODEAU, WHITE i NEVITTE, «The development of dual loyalties: immigrants' integration to Canadian regional dynamics».

87 BANTING i SOROKA, «Minority nationalism and immigrant integration in Canada».

ESCÒCIA

Contextualització: territori, economia i identitat

Situada al nord de l'illa de la Gran Bretanya, Escòcia, amb capital a Edimburg, compta avui amb 5,3 milions d'habitants. La població escocesa presenta una estructura similar a la de la majoria de democràcies occidentals, caracteritzada per una tendència a l'envelliment. Emperò, l'evolució recent de la població ha seguit patrons diferents del que podríem trobar en altres països, i sobretot, pel que fa a la resta del Regne Unit. Segons dades del National Records of Scotland,⁸⁸ entre 1981 i 2015 el país va passar de tenir 5.180.000 habitants a tenir-ne 5.372.000. Aquest creixement està clarament per sota de la resta de l'Estat, fins i tot per sota del creixement anual. El limitat creixement vegetatiu de la població escocesa tampoc s'ha vist compensat per la immigració.

88 Veure <www.nrscotland.gov.uk>.

Taula 6. Escòcia: població, emigració i immigració totals, 2002–2015

Any	Població	Emigració	Immigració
2002	5.066.000	196.179	202.475
2003	5.068.500	196.625	202.268
2004	5.084.300	190.089	208.711
2005	5.110.200	192.184	217.491
2006	5.133.100	190.991	209.813
2007	5.170.000	180.816	213.865
2008	5.202.900	189.287	215.696
2009	5.231.900	174.206	198.628
2010	5.262.200	172.123	198.198
2011	5.299.900	165.379	195.588
2012	5.313.600	181.561	194.299
2013	5.327.700	184.082	194.044
2014	5.347.600	186.351	203.936
2015	5.373.000	186.228	214.196

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del **National Records of Scotland**.

Com mostra la taula 6, Escòcia es caracteritza per tenir nivells similars tant d'emigració com d'immigració, juntament amb un molt discret creixement de la població –inclús en alguns moments dels anys 1980, decreixement. Segons les dades del cens de 2011, la taxa d'immigració amb prou feines aconsegueix assolir el 7%, quedant per sota de les taxes de nacions similars. De fet, Anglaterra i Gal·les compten amb un percentatge de població d'origen estranger que gairebé duplica l'escocès (13%). Cal tenir en compte la composició per orígens dels immigrants. Tradicionalment, Escòcia s'havia nodrit d'immigració de països de l'antic Imperi britànic, en especial, Pakistan i l'Índia. Es compten escocesos d'origen indi i pakistanès de terceres i quartes generacions. Aquests grups s'han vist actualment superats per immigrants d'origen europeu i en concret els polonesos, que han esdevingut avui el principal grup d'origen i es troben en primera generació.

La lenta evolució demogràfica al país s'ha considerat sovint un problema pel que fa a l'economia. Existeix una tendència generalitzada a creure que Escòcia depèn econòmicament del Regne Unit. Tradicionalment, se l'ha descrit com una regió de classe treballadora,⁸⁹ degut a l'elevat pes de la seva indústria, en gradual declivi des dels anys 1970,⁹⁰ malgrat la seva riquesa en recursos naturals, incloent les bosses de petroli trobades al mar del Nord. Així doncs, i excloent els beneficis generats pel petroli, Escòcia presenta un PIB per capita dos punts per sota de la mitjana del Regne Unit.⁹¹ Potser de manera més il·lustrativa cal remarcar que els escocesos perceben que la seva economia progressa més precàriament que la britànica.⁹² Aquest sentiment de pobresa relativa, tal com apunten Paul Johnson i David Phillips⁹³ és degut a que la despesa pública per capita a Escòcia està per sobre de la mitjana del Regne Unit.⁹⁴

Amb matisos, el nacionalisme escocès s'ha descrit sovint com un clar cas de nacionalisme cívic⁹⁵ tot i que no sempre ha estat així.⁹⁶ Actualment trobem una narrativa pública que considera el territori i la voluntat de formar-ne part com a requisits per a ser considerats escocesos.⁹⁷

89 Aquest estudi adopta la distinció proposada per Emanuele Massetti entre regions burgeses, caracteritzades per una alta concentració d'empreses de sectors emergents i de propietat privada i una contribució al PIB per capita superior a la mitjana estatal; regions de classe treballadora, amb alta concentració d'indústria pesada —en declivi—, sovint aglutinant altes quantitats de treballadors afiliats a sindicats, sovint més pobres que la mitjana estatal; finalment, regions escassament industrialitzades i subdesenvolupades, amb poca industrialització i cert retard econòmic tecnològic en comparació amb la mitjana estatal.

90 HECHTER, *Internal colonialism the Celtic fringe in british national development*.

91 Probablement com en la majoria de casos en els que aquest esdevé un tema de discussió, la distribució de recursos entre regions i la seva comptabilització és força confusa. De fet, la manera de comptabilitzar els beneficis del petroli determina si Escòcia és un receptor o un contribuent net als fons estatals. Veure MAXWELL, «Enough of the Scottish subsidy myth».

92 SURRIDGE, «A better union?».

93 JOHNSON i PHILLIPS, «Scottish Independence: the fiscal context».

94 Malgrat que tal com apunten els autors, es tracta només d'una percepció, tal com apunta Connor (1984), més que la realitat és la percepció sobre la realitat el que té conseqüències polítiques. Per veure'n més: CONNOR, «From a theory of relative economic deprivation towards a theory of relative political deprivation».

95 KEATING i MCGARRY, «Minority nationalism and de changing international order»; i MASSETTI, *Explaining regionalist party positioning in a multi-dimensional ideological space: a framework for analysis*».

96 LEITH, «Scottish National Party representations of scottishness and Scotland».

97 A grans trets, la distinció entre nacionalisme cívic i ètnic fa referència al termes de pertinença. En aquest sentit, el cívic considera condicions subjectives com ara la voluntat de pertànyer a una nació, mentre que el nacionalisme ètnic considera condicions objectives com l'ètnia, l'ascendència o, sovint, la llengua.

Taula 7. Identitat Nacional Subjectiva a Escòcia, 1999–2014 (%)

	1999	2000	2001	2003	2005	2006	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Només escocès	32	37	36	31	32	33	26	27	28	28	23	25	23
Més escocès que britànic	35	31	30	34	32	32	29	31	30	32	30	29	26
Tant escocès com britànic	22	21	24	22	21	21	27	26	26	23	30	29	32
Més britànic que escocès	3	3	3	4	4	4	5	4	4	5	5	4	5
Només britànic	4	4	3	4	5	5	6	4	4	5	6	6	6
Altres	3	4	3	4	5	4	6	6	8	6	5	6	7
Cap	1	1	1	1	1	2	0	2	0	1	1	1	1

Font: Recopilació de les respostes a l'enquesta sobre les actituds socials escoceses –Scottish Social Attitudes– efectuada per What Scotland Thinks: www.whatscotlandthinks.org.

La taula 7 mostra que les opcions que inclouen de manera prioritària la identitat escocesa són majoritàries. Tanmateix, l'opció que s'identifica d'igual manera a britànic i escocès ha anat guanyant terreny amb els anys, i per contra la identificació més aviat o només britànica ha sigut històricament minoritària. A diferència dels actors nacionalistes, que s'esforcen a destacar el caràcter cívic de la nació escocesa, entre la població no sembla que la identitat sigui, almenys exclusivament, tan cívica. Murray Leith i Daniel Soule mostren que sovint aspectes com ser nascut a Escòcia, o tenir ancestres escocesos són els factors més importants per a considerar altres persones escoceses. Existeix certa reticència a acceptar que algú és escocès si és d'origen anglès o no blanc. Aquesta reticència disminueix quan aquestes persones parlen amb accent escocès⁹⁸ –en menor mesura per al cas dels anglesos. La formulació d'una pregunta en una enquesta pot suscitar diferents tipus de respostes entre els enquestats, i això mateix passa en aquest cas. En d'altres

98 Malgrat que a Escòcia no es pot utilitzar realment la llengua minoritària com a factor identitari, ja que només un 2% parla gaèlic escocès, l'accent és, al contrari, un factor identitari important. Si la llengua –o en aquest cas, l'accent– hauria de ser considerat un factor de nacionalisme ètnic ha estat discutit. Veure per exemple FRANCO-GUILLÉN, ZAPATA-BARRERO, «Catalunya terra d'acollida: Stateless nationalist parties discourses on immigration».

preguntes analitzades per Leith i Soule compliquen la solidesa d'aquest argument. Així, la majoria d'escoesos es basarien en la simple residència per atorgar el passaport escocès a algú, en cas que el país fos un estat independent i es mostren en desacord amb la necessitat de ser blanc per ser considerat escocès. Podem dir que el nacionalisme escocès és de tipus clarament cívic entre les elits, mentre que a nivell popular existeixen diferents sensibilitats.

De la Unió al referèndum

El gener de 2012, l'aleshores primer ministre d'Escòcia, Alex Salmond (1954), anunciava que impulsaria un referèndum sobre la independència per a la tardor de 2014.⁹⁹ Es posava oficialment en qüestió el manteniment d'una Unió política de 300 anys d'història. La celebració d'un referèndum per a decidir les relacions de poder entre el Regne Unit i Escòcia no són, però, noves. La *Devolution*,¹⁰⁰ a Escòcia va tenir lloc el 1999 amb la celebració d'un segon referèndum el 1997.¹⁰¹ El procés de descentralització, impulsat per l'administració laborista de Tony Blair (1953), posava fi al paradigmàtic estat unitari que era el Regne Unit i habilitava la tercera forma d'autogovern regional –juntament amb Gal·les i Irlanda del Nord. Les primeres eleccions a Holyrood van donar lloc a un govern format per la coalició de Laboristes i Liberal Demòcrates que es va repetir una segona vegada.

El 2007, el SNP guanyà les eleccions i formà el primer govern independentista, això sí, en minoria. Fou aleshores que es pot considerar que fan les primeres passes cap al referèndum. A través de la presentació del llibre blanc «Triar el futur d'Escòcia»,¹⁰² l'agost de 2007 el govern escocès fa públic l'inici d'una consulta pública sobre eventuais canvis en els poders del Parlament escocès, incloent també la independència d'Escòcia. El procés de consulta, anomenat *National Conversation*,¹⁰³ va durar més de dos anys i va intentar copsar totes les opinions possibles per a nodrir el debat constitucional i així, en un moment donat, ajudar el poble escocès a prendre una decisió informada sobre el seu futur. Es tractava de, a partir del llibre blanc,

99 MADDIX, «1000 days to decide our future as Salmond names autumn 2014 as preferred date for Independence referendum».

100 Terme utilitzat al Regne Unit en referència a la descentralització de poders; devolució.

101 El primer va tenir lloc el 1978. Per a un repàs de la història de la *devolution*, veure CAIRNEY i MCGARVEY, *Scottish politics*. Així mateix, per a una contextualització més extensa del referèndum escocès, veure MCHARG (et al), *The Scottish independence referendum: constitutional and political implications*.

102 THE SCOTTISH GOVERNMENT, *Choosing Scotland's future: A National Conversation: Independence and responsibility in the Modern World*. Disponible a: <www.gov.scot>.

103 A National Conversation. Veure <www.gov.scot>.

estimular les opinions dels escocesos més enllà dels grups d'interès, i que aquests les expressessin a través dels mecanismes disposats per l'executiu. Entre d'altres, la *National Conversation* va promoure centenars de trobades per tot el territori en què els ministres de l'SNP responien a preguntes del públic. El procés consultiu va comptar amb institucions, més enllà de les afins a l'SNP que contribuïren, des de llurs punts de vista, al projecte promogut pel Govern. En paral·lel a aquest debat, els partits unionistes van promoure al Parlament escocès i al govern del Regne Unit la revisió dels poders de Holyrood, que va portar a la creació de l'anomenada Calman Commission, sobre la *Devolution* escocesa. La Comissió va emetre un informe final el 2009 en el que proposava millores en l'autogovern escocès. Pel que fa a la *National Conversation*, aquesta va culminar amb la presentació d'un nou llibre blanc, «La teva Escòcia, la teva veu»,¹⁰⁴ exposant les opcions constitucionals per al país. Aquestes inclouen l'status quo, la proposta de la comissió Calman, l'anomenada Devo-Max,¹⁰⁵ i la independència. A partir d'aquí el 2010 es va presentar un esborrany de llei per a un referèndum sobre l'extensió de poders per al Parlament escocès. Es tractava d'un referèndum amb dues preguntes, la primera preguntava si el Parlament hauria de tenir més responsabilitats descentralitzades, i la segona, si aquestes s'havien d'estendre fins a aconseguir la independència. Amb la reedició del govern liderat per l'SNP, aquesta vegada amb majoria absoluta, el 2011, el referèndum fou finalment convocat per al 18 de setembre de 2014. Es tractava finalment d'una sola pregunta sobre si Escòcia hauria de ser, o no, un país independent.

Una vegada convocat definitivament el referèndum, s'inicien les campanyes. Yes Scotland,¹⁰⁶ a favor de la independència, i Better Together,¹⁰⁷ a favor del manteniment de la Unió. Al costat d'aquestes campanyes oficials, que agrupaven els principals partits polítics,¹⁰⁸ i molt en especial pel que fa al Sí, van sorgir campanyes paral·leles per part de la societat civil, que es va anar polititzant durant la campanya.¹⁰⁹ Entre aquestes, podem destacar Women for Independence, National Collective –artistes i creadors– i Radical Independence Campaign impulsada per moviments d'extrema esquerra.

104 THE SCOTTISH GOVERNMENT, *Your Scotland, Your Voice*. Disponible a: <www.gov.scot>.

105 *Devolution Max*: descentralització del màxim de competències al Parlament Escocès. Aquesta opció fou plantejada també en la primera idea de pregunta pel que fa al referèndum.

106 [Sí Escòcia]. Veure <www.yesscotland.net> i <[@yesscotland](https://twitter.com/yesscotland)>.

107 [Millor junts]. La campanya de Better Together va tancar la seva pàgina web i en el moment de redacció d'aquest estudi, la pàgina encara està tancada. Donades les circumstàncies a Escòcia, és de preveure que tornarà a estar en funcionament. Veure: <[@UK_together](http://www.bettertogether.net)> i <www.bettertogether.net>.

108 SNP, The Scottish Green Party, Socialistes Escocesos, Laboristes per la Independència en el cas de Yes Scotland; Liberal Demòcrates, Conservadors i Laboristes en el cas de Better Together.

109 LYNCH, «Scottish National Party representations of scottishness and Scotland».

Escòcia i la immigració

Amb els anys les elits escoceses en general –i les independentistes en particular– han anat construint un relat sobre la immigració que divergeix respecte a la resta del Regne Unit, i que pivota entorn de tres aspectes: en primer lloc, el país necessita –més– la immigració, la qual, en segon lloc, és essencialment benvinguda pels escocesos i, en tercer lloc, s'integra exitosament al país.

Explicàvem a la contextualització que Escòcia presenta una evolució demogràfica força diferent a la resta del Regne Unit. La baixa fertilitat, combinada amb l'emigració, i les baixes taxes d'immigració han tingut com a conseqüència un lent creixement de la població. Aquesta situació es combina amb el fet que a l'anomenada *Scotland Act*¹¹⁰ reserva els poders en matèria d'immigració a Westminster. Aquesta reserva de la competència significa que és el govern britànic qui decideix «quines i quantes» persones entren i el resultat és una font de tensió entre ambdós governs.

La política migratòria britànica ha sigut de tipus restrictiu durant les darreres dècades a fi d'inhibir els fluxos migratoris que rebien els centres urbans d'Anglaterra, cosa que anava en contra dels interessos demogràfics d'Escòcia. Així doncs, en un intent de compensar aquest dèficit, es van acordar mesures per atreure els fluxos migratoris cap a Escòcia. Un exemple n'és la iniciativa *Fresh Talent*,¹¹¹ implementada entre 2004 i 2008,¹¹² que consistia en proporcionar permisos de residència i treball de dos anys de durada a aquells immigrants de fora de la UE que haguessin completat estudis universitaris a Escòcia. Malgrat això, la iniciativa no es va considerar exitosa i part dels beneficiaris del programa acabaven treballant en llocs que no concordaven amb els estudis realitzats i finalment abandonant el país.¹¹³

Aquest context ens ajuda a comprendre la postura dels diferents partits polítics de la cambra escocesa respecte a la immigració. Tal com assenyala Eve Hepburn¹¹⁴ la postura sobre la immigració, així com el to dels debats polítics, divergeixen de les mateixes a la resta del Regne Unit.¹¹⁵ Inclús els Conservadors escocesos adopten una postura més moderada que llurs homòlegs a Anglaterra. En aquest sentit, fou el govern laborista escocès qui pugnà per l'adopció de la iniciativa *Fresh Talent*, i en situar el problema demogràfic a l'agenda

110 Llei d'Escòcia, que regula la descentralització i distribució dels poders executiu i legislatiu a Escòcia. Adoptada el 1997 i reformada el 2012.

111 *Fresh Talent: Working in Scotland Scheme* [Talent fresc: Programa Treballar a Escòcia]. Per a una descripció i estudi en profunditat, veure l'informe realitzat pel Govern escocès veure CAVANAGH et al, *Fresh talent: Working in Scotland scheme: an evidence review*.

112 El 2008 es va integrar a la normativa britànica, operant doncs a tot el Regne Unit.

113 SKILLING, «New scotts: the *fresh talent* initiative and post-devolution immigration policy»

114 HEPBURN, «Regionalist party mobilisation on immigration».

115 Veure també HEPBURN i ROSIE, «Immigration, nationalism, and politics in Scotland».

política escocesa aconseguí generar cert consens entre els partits al Parlament en torn a una posició més aviat positiva respecte a la immigració.¹¹⁶ Fou també el govern laborista escocès qui impulsà poc abans el programa «Una Escòcia, moltes cultures» orientat a sensibilitzar, en positiu, sobre la diversitat cultural al país.

Quina és, en particular, la resposta del nacionalisme escocès a la immigració?¹¹⁷ El 2003, abans de ser el primer ministre d'Escòcia, Alex Salmond aleshores líder a Westminster de l'SNP, digué en una conferència a la University of Saint Andrews «vull començar amb una idea senzilla: Escòcia no és plena. Necessitem més gent. I si la gent d'altres països està disposada i té ganes de venir a Escòcia i fer-hi el seu futur, aleshores jo dic que els hauríem de donar la benvinguda».¹¹⁸ Aquesta cita encapsula el que ha estat en els darrers anys la postura de l'SNP pel que fa a la immigració. En contrast amb posicions de més aviat rebuig a la resta del Regne Unit, l'SNP ha centrat el seu discurs en l'aportació econòmica i demogràfica de la immigració a Escòcia¹¹⁹ i a confrontar el govern britànic pel que fa a la gestió de la immigració, exigint nombroses vegades la descentralització de la matèria, i contraposant una visió dels escocesos com a menys racistes que la resta de britànics.¹²⁰ En arribar al poder, l'SNP va mantenir el to envers el govern central, mostrant-se a més bel·ligerant en determinades circumstàncies com la de determinats casos individuals d'expulsió,¹²¹ o la situació del centre de detenció de Dungavel, encara avui discutida.¹²² Així mateix, el govern nacionalista va decidir continuar el programa «Una Escòcia, moltes cultures», que avui s'amplia a tots els tipus de diversitat existents al país.¹²³ Aquesta posició es complementa amb una narrativa que descriu Escòcia com una societat moderna, amb una «envejable tradició de celebració de la diversitat i d'acollida de nova gent que enriqueix encara més la nostra vida nacional».¹²⁴ Finalment, cal destacar que fou l'SNP el primer partit en entrar un diputat d'origen immigrant al Parlament, Bashir Ahmad, el qual va fundar el 1995, en el si del partit, el subgrup Asiàtics Escocesos per

116 FRASER, «Fresh talent's shelf life».

117 Per a respostes més extenses sobre aquesta qüestió concreta veure els estudis publicats per Hepburn, citats al paràgraf anterior, i els citats en aquest paràgraf.

118 Traducció pròpia de l'anglès.

119 FRANCO-GUILLÉN, «Selfishness of the affluent? Stateless nationalist and regionalist parties and immigration».

120 FRANCO-GUILLÉN, «Minority nations, political parties and immigration».

121 Un exemple és el del diputat de l'SNP a Westminster, Pete Wishart, que portà a la Casa dels Comuns el cas de Jemima Speed. Aquesta, malgrat tenir intencions de casar-se i disposar d'un contracte laboral va ser finalment expulsada per no assolir el salari mínim requerit per les lleis britàniques. Veure: <www.scotsindependent.scot>.

122 Veure: <www.snp.org>. La posició de l'SNP no és només genèrica en aquest aspecte, sinó que en casos concrets els diputats s'han implicat. N'és exemple el d'una diputada del Parlament escocès que intentà per una demandant d'asil la sol·licitud de la qual havia estat denegada, que fou detinguda al centre per a la seva ulterior deportació. Veure: <www.news.bbc.co.uk>.

123 Veure: <www.onescotland.org>.

124 SALMOND, «First Minister Alex Salmond on tolerance».

la independència.¹²⁵ En la conferència inaugural del grup, Ahmad digué una frase posteriorment repetida per nombrosos membres de l'SNP: «no és important d'on venim, sinó cap a on anem junts com a nació».¹²⁶

Considerem també el partit de The Scottish Green Party en tant que posicionats en el Sí. La postura de The Scottish Green Party cap a la immigració és igualment positiva, i en termes similars als de l'SNP. Així doncs, el partit subratlla la necessitat d'Escòcia d'atreure més immigrants i, per tant, argumenta per la devolució absoluta d'aquesta competència. En la presentació d'un informe el 2014 sobre l'impacte econòmic de la immigració, complementat amb una enquesta encarregada pel mateix partit sobre percepcions dels escocesos sobre aquesta matèria, Alison Johnstone, diputada a Holyrood per The Scottish Green Party declarava «El debat que té lloc a Westminster, alimentat per la por i l'hostilitat, té poc a veure amb la situació a Escòcia i té el risc de llençar molt potencial. Estic a favor d'una política acollidora, i vull que Holyrood tingui la capacitat d'assegurar els beneficis de la immigració per a les nostres comunitats».¹²⁷

Suggeria que, en determinats casos, la qüestió de la immigració pot ser utilitzada pels nacionalismes sense estat per argumentar en pro de la independència.¹²⁸ Fins fa ben poc, no es pot dir que la immigració hagi sigut un tema remarcablement present a l'agenda política escocesa, però el vincle amb el govern central sempre apareix quan es menciona. I ho fa de manera conflictiva, descrivint l'SNP una situació en què Westminster no té en compte els interessos d'Escòcia, tot reclamant devolució completa de les competències i, en escasses ocasions, argumentant per la independència.

Amb el recent referèndum sobre la sortida del Regne Unit de la UE, l'anomenat Brexit, la situació podria comportar cert canvi pel que fa a la presència, i el to, del discurs de l'SNP sobre la immigració. El matí després del referèndum la primera ministra escocesa, i líder del partit, Nicola Sturgeon (1970), iniciava el seu discurs¹²⁹ dient:

«[al referèndum, els escocesos] vam votar per renovar la nostra reputació de país obert i inclusiu. És significatiu que ho féssim després d'una campanya positiva, tant respecte la UE, com la immigració. De fet, voldria parlar directament als ciutadans d'altres països europeus. Continueu sent benvinguts aquí, Escòcia és casa vostra i valorem la vostra contribució. Desafortunadament el vot d'Escòcia ahir no es va repetir al total del Regne Unit (...) el vot a Anglaterra i Gal·les va ser de rebuig a la UE. I és un senyal de divergència entre Escòcia i gran part de la resta del Regne Unit sobre com veiem el nostre lloc en el món».

125 Aquest grup es diu actualment Nous Escocesos. Veure: <www.snp.org/new_scots>.

126 SALMOND, «Bashir Ahmad: The scottish parliament's first asian member».

127 «Migration: Green MSP welcomes study showing economic benefits». 5 d'agost de 2014. Veure <www.greens.scot>.

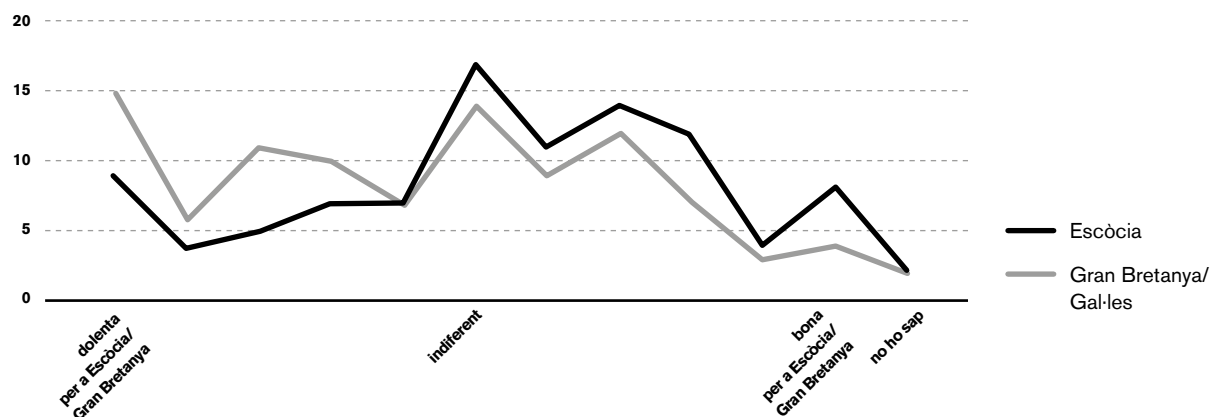
128 ZAPATA-BARRERO, «Catalan autonomy-building process in immigration policy: conceptual, institucional and normative dimensions».

129 Veure <www.youtube.com>.

En el moment de redacció del present estudi, el govern escocès es disposa a negociar amb el Regne Unit la convocatòria d'un nou referèndum sobre la independència d'Escòcia, degut a l'activació del famós article 50 del Tractat de Lisboa. Caldrà veure, doncs, si el vincle entre immigració i independència es consolida. Un cop analitzades les posicions dels partits independentistes, examinem a continuació les actituds a nivell individual dels escocesos.

És cert, tal com insinuen les elits, que l'obertura envers la immigració és un tret característic de la població escocesa? Si englobem diversitat cultural amb immigració, alguns estudis han mostrat que, per exemple, els escocesos presenten nivells d'islamofòbia menors que els anglesos, tot i que la diferència és independent de si els primers són més o menys nacionalistes.¹³⁰ Si parlem de fluxos, les enquestes assenyalen que els ciutadans escocesos tenen unes actituds més positives respecte a la immigració en comparació a la resta del Regne Unit, però no es pot dir que aquesta contraposició es correspongui amb la diferència entre el discurs de les elits a un i altre costat de la frontera. El gràfic 1 mostra les dades a Escòcia i el Regne Unit segons l'estudi realitzat per The Migration Observatory de la University of Oxford.¹³¹

Gràfic 1. Immigració com a bona o dolenta per a Escòcia i Gran Bretanya (%)

Font: Migration Observatory/YouGov, 16-27 octubre 2013.

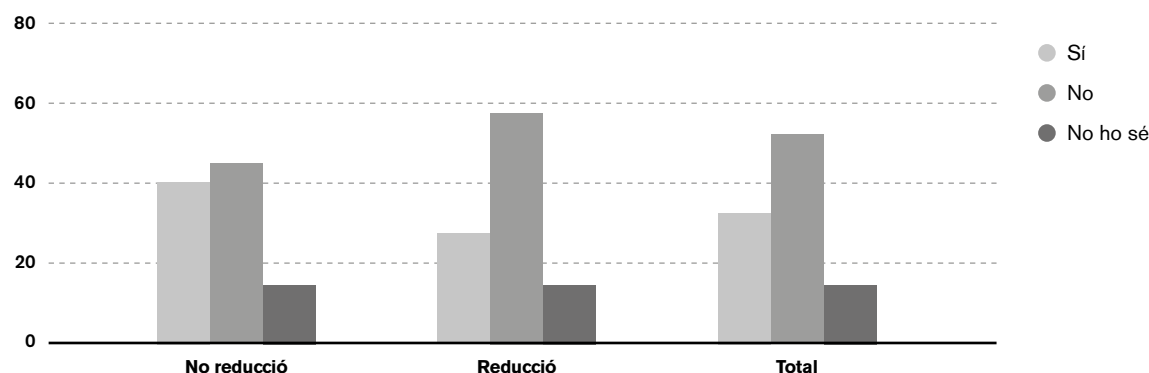
130 HUSSAIN i WILLIAM, «Islamophobia in England and Scotland».

131 Veure informe complet a: <www.migrationobservatory.ox.ac.uk>. Altres fonts de dades, com les Enquestes Socials Britànica/Esco-cesa, no permeten la comparació regional degut a diferències en els temps i/o les preguntes.

Així doncs, davant la pregunta «diria vostè que en general és bo o dolent per a Escòcia/Gran Bretanya que gent de fora del Regne Unit vingui a viure aquí?». En una escala de zero a deu, on zero significa dolent, i deu significa bo, els escocesos tendeixen a situar-se a puntuacions més altes –49% contra 32% que se situarien a les puntuacions per sota del 5– que la resta del Regne Unit –35% contra 49%. Així mateix, davant de preguntes sobre si caldria reduir el nombre d’immigrants, de nou els escocesos es mostren menys a favor que la resta del Regne Unit, malgrat que no de manera significativa.

Si creuem les dades per intenció de vot al referèndum de 2014 –gràfic 2–, les dades mostren que els partidaris de reduir els nivells d’immigració a Escòcia eren, a la vegada més proclius a votar no en el referèndum. D’acord amb The Migration Observatory de la University of Oxford, mostra una relació estadística entre opinió sobre immigració i vot en el referèndum:

Gràfic 2. Actituds cap a la immigració i vot sobre la independència, 2013 (%)

Font: Migration Observatory/YouGov, 16–27 octubre 2013.

Això no implica concloure que, per exemple, els escocesos siguin inherentment menys racistes que els anglesos, o la viceversa. Tal com diversos autors han suggerit, sembla que a Escòcia no s’han donat les condicions necessàries perquè qüestions racials que han emergit de la mà de la dreta i de partits com la UKIP o BNP a Anglaterra tinguin èxit electoral o social.¹³²

¹³² MCCRONE, «Race and ethnicity in Scotland».

A Escòcia es combina un escenari en el que les elits –independentistes i no independentistes– han forjat un consens sobre les qüestions migratòries en el que es desenvolupa una postura oberta i positiva sobre la immigració. La narrativa combina el plantejament d'una problemàtica demogràfica, la solució de la qual passa per atreure més persones vingudes de l'estranger, amb el retrat d'un país acollidor i obert a la diversitat d'orígens. Aquesta postura de les elits es correspon amb unes actituds dels escocesos només marginalment més oberta que la resta del Regne Unit pel que fa a la immigració.

La immigració i Escòcia

La poca informació que tenim sobre la relació entre la immigració i Escòcia suggereix que l'actitud oberta i positiva que mostràvem a l'apartat anterior es correspon amb una actitud similar per part de les persones d'origen immigrant.

Al criticar els tests de ciutadania del Regne Unit per ignorar a les preguntes nacionals, defensava un diputat de l'SNP a Westminster que «quan les comunitats minoritàries s'instal·len a Escòcia, s'identifiquen ràpidament amb Escòcia i esdevenen patriòtiques. De fet, alguns dels escocesos més patriòtics són de les noves comunitats a les nostres grans ciutats, i n'estem molt orgullosos. Estem molt orgullosos de l'elecció de Bashir Ahmad com el primer diputat [a Holyrood] asiàtic escocès, i aquest és el tipus de contribució que volem».¹³³

Troben diversos estudis que analitzen la identificació nacional subjectiva de les persones d'origen immigrant a Escòcia. Entre els més recents, destaca l'estudi de Hussain i Miller analitza les actituds cap a Escòcia entre la minoria pakistanesa. Aquesta, juntament amb els indis, ha estat la tradicional comunitat que arribava al país, però amb les darreres onades migratòries s'han vist superades pels polonesos.¹³⁴ Segons l'estudi, els pakistanesos desenvolupen, com efectivament defensava el diputat de Westminster, una major identificació amb Escòcia que amb el Regne Unit. En un estudi més recent que utilitza dades del cens de 2011, Ludi Simpson i Andrew Smith asseguren que la majoria de grups minoritaris són més proclius a tenir una identitat subestatal a Escòcia que a Anglaterra.¹³⁵ Les dades analitzades mostren que, amb algunes excepcions, les persones d'origen immigrant a Escòcia tendeixen a desenvolupar una identificació escocesa exclusiva o combinada amb altres identitats –britànica o del país d'origen–, però aquestes opcions només són majoria en ca-

133 Entrevista 2 de juny del 2009.

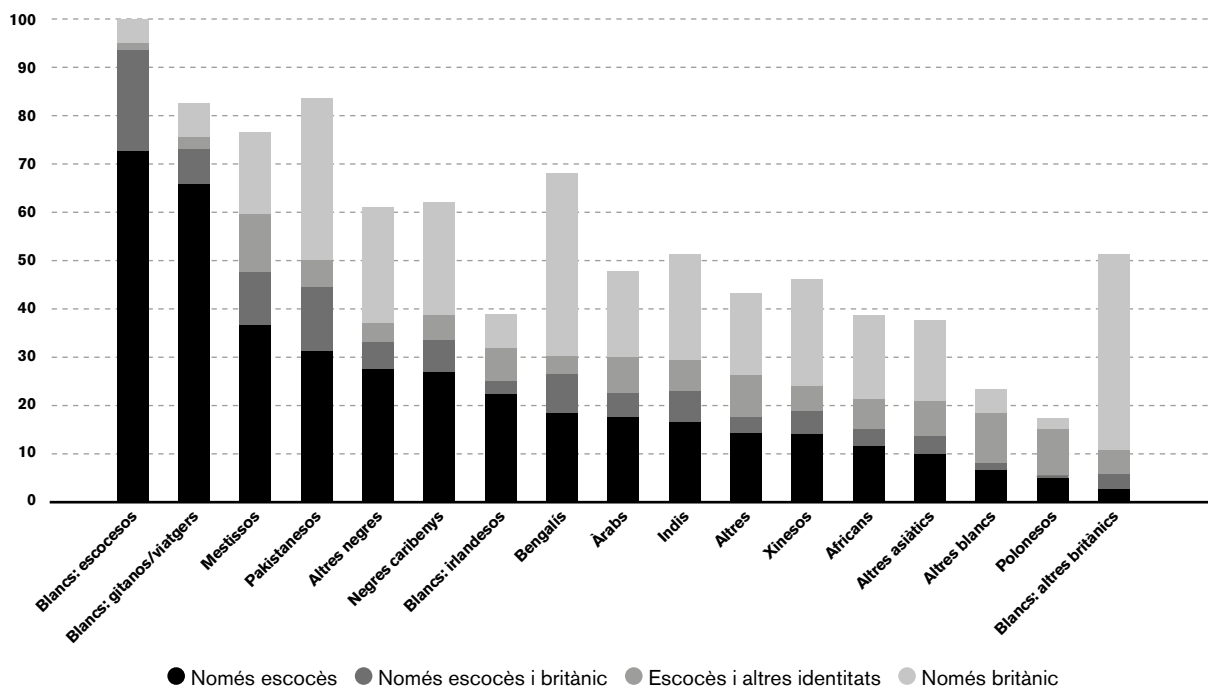
134 KRAUSOVA i VARGAS-SILVA, *Scotland: census profile*.

135 SIMPSON i SMITH, *Dynamics of diversity: who feels scottish?*

sos de grups ètnics mixtes, blanc –gitanos/viatgers– i pakistanesos.¹³⁶ Alguns d'aquests grups reclamaven, a més, identitats exclusivament del país origen, com és el cas dels polonesos, en un 80% de la mostra, i que és actualment el principal grup d'immigrants a Escòcia. El gràfic 3 resumeix aquestes dades.

Neil McGarvey i Gareth Mulvey arriben a conclusions similars en un estudi sobre les minories pakistanesa i polonesa, afegint, a més, que la identificació nacional resulta força menys important per als participants a la seva enquesta que altres identitats.

Gràfic 3. Identitat nacional i grup ètnic, 2011 (%)

Font: SIMPSON i SMITH, Dynamics of diversity: who feels scottish? basats en el cens de 2011.

136 La terminologia emparada és la que s'usa en els estudis d'on s'ha extret la informació.

Referèndum i immigració

La celebració del referèndum de 2014 resulta útil per respondre diverses preguntes que hom es pot plantejar pel que fa al nacionalisme escocès. El lloc de les persones d'origen immigrant en el marc del referèndum ens pot informar sobre fins a quin punt el nacionalisme ha sigut capaç d'incorporar la immigració en el projecte de construcció nacional, més enllà de la retòrica de les elits.

Un referèndum sobre l'autodeterminació d'un poble obliga, a respondre una pregunta tan concreta com complexa: qui és el poble? Finalment, la convocatòria de 2014 donava dret de vot a majors de setze anys residents a Escòcia amb nacionalitat britànica, de la Commonwealth –amb permís de residència– o de la UE. Amb excepcions concretes,¹³⁷ els drets de sufragi es restringien sobre la base de la residència, quedant fora d'aquest dret els escocesos que vivien a la resta del Regne Unit, o del món.¹³⁸ En aquest sentit, un membre del govern defensava el dret de vot basat exclusivament en la residència en territori escocès un cop acumulats els tres anys de viure-hi: «la lògica és, que aquells que viuen a Escòcia romandran a Escòcia, i llurs futures generacions estaran a Escòcia i només està bé de tenir l'oportunitat de votar [...] Sempre hi haurà situacions difícils, com algú que viu a Escòcia però sis mesos abans del referèndum se'n vagi a viure a Londres, i això significarà que no pot votar. És difícil, però cal que hi hagi algun tipus de sistema per regular-ho».¹³⁹ L'acord amb Westminster, finalment excloué els ciutadans de fora la UE i la Commonwealth.

El 2013, el govern publicava el llibre blanc sobre la independència, «El futur d'Escòcia».¹⁴⁰ El capítol 7 està dedicat a Justícia, seguretat i Interior, i inclou diverses consideracions pel que fa a la immigració i la seva regulació en cas que Escòcia esdevingués un Estat independent del Regne Unit. En resum, el Govern escocès contemplava un sistema per punts per «encoratjar la migració de treballadors qualificats per al benefici de l'economia escocesa» i assegura que «una Escòcia independent tindrà un enfocament inclusiu cap a la ciutadania i humà cap als refugiats i demandants d'asil». Pel que fa a les prioritats d'acció, la subsecció sobre immigració s'inicia amb una frase que sintetitza el missatge de les elits escoceses pel que fa a la immigració: «els immigrants han tingut un paper important al llarg de la història escocesa, tot enriquint i renovant la nostra cultura i revitalitzant l'economia del país. Donarem la benvinguda a la gent que vulgui

137 Aquestes incloïen: membres de la Casa dels Lords, treballadors de les forces armades i treballadors de la Corona que es trobessin a l'estranger però estiguessin registrats per votar a Escòcia.

138 Segons BERRY i BERRY, «Scots living overseas or elsewhere in the UK should have been given the right to vote in the Independence referendum: democratic Audit UK» es tractaria aproximadament d'unes 900.000 persones.

139 Entrevista 14, març 2012.

140 *Scotland's Future*. Veure <www.gov.scot/Publications/2013/11/9348/11>.

venir a treballar i viure a Escòcia». Tanmateix, en cap moment la immigració fou un tema destacat durant la campanya del referèndum. Altres temes atragueren l'atenció tant de mitjans, com de polítics i ciutadans, principalment centrats en la viabilitat d'Escòcia com a país independent.¹⁴¹ Així doncs, l'economia, la participació –en forma d'admissió o permanència– a la UE, la moneda i les energies –en particular el petroli del mar del Nord– centraren bona part dels debats.

La manera com les campanyes oficials del referèndum, Yes Scotland i Better Together, inclogueren la immigració difereix notablement i es troba en sintonia respecte a les posicions que mantenien els partits alineats a cada costat. Pel que fa a Yes Scotland, que aglutinava partits –SNP i The Scottish Green Party– i moviments amb posicions clarament positives respecte a la immigració, va mantenir una actitud oberta, recolzada per grups orbitants. Un exemple és l'agrupació Business for Scotland [Empreses per Escòcia], una agrupació d'empresaris en favor de la independència, que publicà un article defensant els beneficis de l'augment de la immigració per a l'economia escocesa.¹⁴² A la vegada, tant Yes Scotland com l'SNP van encoratjar la formació de subcampanyes per a persones d'origen immigrant.¹⁴³ Entre les més actives, destaquen els Asiàtics Escocesos per la Independència, els Polonesos per la Independència i els Africans per la Independència. La campanya alternativa a l'oficial, l'anomenada Radical Independence Campaign (RIC) liderada per l'extrema esquerra –RISE, Scotland's Left Alliance– adoptava una actitud també oberta cap a la immigració, mobilitzant a més una xarxa anomenada BAME, acrònim de Black, Asian Minority Ethnic.¹⁴⁴

Better Together també va incorporar les persones d'origen immigrant a les seves files. A l'abril de 2014 va llançar la campanya *Better together, Many cultures* [Millor junts, moltes cultures]. Possiblement degut a la disparitat d'opinions entre els partits que formaven la campanya Better Together, no es va donar una resposta clara als temes referents a la immigració. Així doncs, segons Hepburn,¹⁴⁵ la posició clarament positiva respecte a la immigració de Yes Scotland i RIC no fou discutida per Better Together. Sí que va respondre el govern del Regne Unit i l'UKIP. Ambdós, però, enlloc de criticar la posició de Yes Scotland i del govern escocès sobre la base dels riscos que implicaria la independència per a Escòcia en el tema de la immigració, van centrar la resposta en les implicacions que tindria per a la resta del Regne Unit una política concreta per part d'Escòcia, i posant en dubte la viabilitat d'una àrea de comuna de viatge per a l'illa britànica.¹⁴⁶

141 HEPBURN, «New scots and migration in the scottish Independence referendum».

142 GRAY, «Positive migration can generate £65.3 Billion Bonus for Scotland–Business for Scotland».

143 Entrevista 17, març 2017.

144 Veure <www.facebook.com>.

145 HEPBURN, «New scots and migration in the scottish Independence referendum».

146 Íbidem.

El poble escocès va dir No a la independència d'Escòcia per deu punts percentuals de diferència.¹⁴⁷ Sabem que alguns aspectes com l'edat, la classe social o el gènere van tendir a determinar el vot cap a un o altre costat. Hem vist que hi ha motius, per part de la població d'origen immigrant, per votar tant en favor com en contra de la independència. Les poques dades que existeixen fins ara semblen indicar que el vot immigrant fou de tipus més social que en bloc. A la presentació de resultats preliminars de l'Estudi del Referèndum Escocès, la professora Ailsa Henderson¹⁴⁸ assegurava que el fet de no haver nascut a Escòcia inclinava el vot cap al no, però de manera molt més marcada entre els nascuts a la resta del Regne Unit (72%) que els nascuts a la resta del món (51%).¹⁴⁹ Així doncs, podem dir que el lloc de naixement influeix, però no de la mateixa manera i les persones d'origen immigrant, tal com les entén aquest estudi, van votar de manera similar als nascuts a Escòcia –49% no. Aquests resultats preliminars concorden raonablement amb l'estudi realitzat per Neil McGarvey i Gareth Mulvey.¹⁵⁰ Malgrat comptar amb una mostra no representativa, els autors demanaren a les comunitats pakistanesa i polonesa què votarien pel que fa al referèndum sobre la independència d'Escòcia, i en l'enquesta, ambdós grups mostraren una preferència majoritària per la independència.¹⁵¹

La pregunta en aquest cas és quins motius tindrien les persones d'origen immigrant per a votar sí o no, i si aquests s'acosten o divergeixen de les preocupacions de la població autòctona. Les persones entrevistades per aquest estudi coincideixen en, d'entrada, establir dues categories de persones d'origen immigrant: d'una banda, les anomenades BAME, que inclou persones d'origen principalment indi i pakistanès, bona part dels quals, són de tercera i quarta generació. Aquesta categoria és considerada pels entrevistats el grup tradicional d'immigrants, i s'oposa a una segona categoria que inclouria, bàsicament, immigrants de països membres de la UE –i més en concret, polonesos–, que es troben encara en primera generació.

Aquesta distinció s'utilitza per posar en relleu l'origen dels immigrants per explicar tant el suport com l'oposició a la independència. En aquest sentit, la història colonial dels països d'origen d'indis i pakistanesos va ser utilitzada per a votar sí, arran d'un sentiment d'empatia amb el moviment independentista escocès.¹⁵²

147 Amb una participació del 84,59% el No s'imposa amb un 55,3% dels vots davant del 44,7% dels vots del Sí.

148 HENDERSON, «What's next for Scotland? Why scots voted No».

149 Veure el video a <www.scottishreferendumstudy.com>.

150 MCGARVEY i MULVEY, «Identities and politics in the 2014 scottish Independence referendum. The polish and pakistaní experience».

151 Cal tenir en compte que la mostra era reduïda i que la metodologia suggereix cert biaix de selecció degut a que part de la participació, en ser enquesta *on-line*, provenia de xarxes socials.

152 Entrevista 17, març 2017

D'altra banda, la història juga també un rol en votar no per als pakistanesos, alguns dels quals feien referència a la tradició migratòria dels seus avantpassats a tot el territori britànic, i en aquest cas honorar-la era, doncs, un motiu per a votar no. En el cas dels polonesos, alguns expressaven solidaritat amb l'independentisme escocès pel fet que Polònia en el seu moment va independitzar-se de l'antiga Unió Soviètica.

Alguns entrevistats mencionaven el temor de persones d'origen immigrant a perdre els permisos de residència, o inclús ser expulsats del país, en cas que Escòcia esdevingués un país independent. Segons un entrevistat del camp del Sí, això era degut a que la campanya de Better Together havia fet córrer aquest rumor. Això contrasta amb el comentari d'una persona d'origen polonès a l'estudi de McGarvey i Mulvey que afirmava votar sí precisament pel motiu oposat: «prefereixo arriscar-me a viure en un país independent –que potser pateix al principi– que esperar a que en David Cameron (1966) i el seu partit em facin fora del Regne Unit».¹⁵³

Més enllà d'aquestes qüestions, els entrevistats coincidien a assenyalar que durant la campanya del referèndum, les persones d'origen immigrant tendien a interessar-se pels mateixos aspectes relacionats amb l'eventual independència d'Escòcia que els autòctons. Així doncs, qüestions centrades en torn a la viabilitat d'Escòcia com a Estat i, per tant, l'economia, l'autosuficiència o l'estat del benestar, entre d'altres, centraven les converses durant la campanya. Un exemple n'és un grup d'empresaris d'origen pakistanès que decidiren votar No perquè consideraven que la independència d'Escòcia empitjoraria l'economia.¹⁵⁴ Això suggereix que els immigrants a Escòcia expressen un vot més de tipus social que en bloc; idea que es veu recolzada per dos factors addicionals: en primer lloc, el fet que la distribució de vot en el referèndum mostrada el Scottish Referendum Study és molt similar a l'expressada per la resta d'escocesos. En segon lloc, perquè alguns estudis mostren com, per exemple, la comunitat pakistanesa, que tradicionalment havia estat alineada en bloc amb el partit laborista, ha anat distribuïnt els seus vots cap a altres partits com l'SNP.¹⁵⁵

El futur d'Escòcia

En el cas escocès hem vist que les elits independentistes han construït i desplegat un discurs sobre la immigració que la situa com la solució als reptes demogràfics i, per tant, econòmics, del país. Tot i que en un menor pla, l'obertura a la immigració com a via d'enriquiment cultural del país, complementa aquest discurs

153 Citat a MCGARVEY i MULVEY, «Identities and politics in the 2014 Scottish Independence referendum. The Polish and Pakistani experience».

154 Entrevista 18, març 2017

155 HUSSAIN i MILLER, *Multicultural nationalism: islamophobia, anglophobia and devolution*.

que és, a més, combatiu amb l'actitud més restrictiva de Westminster i la resta del Regne Unit. Aquesta visió s'integra en un discurs sobre la identitat nacional escocesa de tipus cívic. Hem vist però que el relat de les elits no es tradueix necessàriament amb una actitud marcadament positiva cap a la immigració per part de la població autòctona escocesa, malgrat que sí que ho és més en comparació amb la resta del Regne Unit.

L'independentisme escocès ha intentat incorporar des de la *devolution* les persones d'origen immigrant a les seves files, i si bé encara no disposem de dades més definitives, podem concloure que s'ha materialitzat amb cert èxit en organitzacions com els Scots Asian for Yes, i en el fet que ser d'origen immigrant no sembla determinar el vot cap a la independència o la Unió.

Un any després del referèndum escocès, el Regne Unit va votar també en referèndum la sortida de l'Estat de la Unió Europea, l'anomenat Brexit. Va ser en una campanya on la immigració –sobretot la vinguda de la resta de la UE– va ser un dels temes estrella, i no precisament en el sentit positiu. El resultat del referèndum, tan marcadament diferent a Escòcia, sembla que ha generat la base a partir del qual l'actual primer ministre escocesa, Nicola Sturgeon, iniciï el camí cap a un segon referèndum.¹⁵⁶ Donades les noves circumstàncies, caldrà veure si la immigració es replanteja les seves posicions i, si és el cas, en quina direcció.

156 Durant la redacció del present estudi hi va haver eleccions britàniques on l'SNP, tot i guanyar per majoria absoluta en escons les eleccions a Escòcia, va perdre 22 escons. Arran d'aquest fet Nicola Sturgeon va ajornar l'objectiu del segon referèndum pel 2020.

CATALUNYA

Als anys 1970, Catalunya i Escòcia tenien una població al voltant dels cinc milions d'habitants. El 1974 marcava per a Escòcia l'any de màxima població arribant als 5,25 milions de persones per, com acabem de veure, entrar en declivi fins a 2002, quan tornaria a remuntar. El cas de Catalunya es caracteritza per ser ben bé el contrari. Catalunya va continuar augmentant la seva població a bon ritme i a la dècada de 1980 es feu famosa la campanya en què la Generalitat celebrava que «Som sis milions». En paraules del seu artífex, Lluís Bassat (1941), la campanya pretenia posar en relleu que no hi ha diferència entre haver nascut a Catalunya i haver nascut a fora.¹⁵⁷ El 2012, Catalunya assolí el seu màxim poblacional, amb 7,5 milions de persones.¹⁵⁸ Aquest creixement s'ha vist aturat per la crisi econòmica i financera global, iniciada el 2007. La taula i el gràfic a continuació mostren l'evolució de la població a Catalunya, tant autòctona com estrangera.

157 «Lluís Bassat: Quien tiene ganas de luchar destaca rápido».

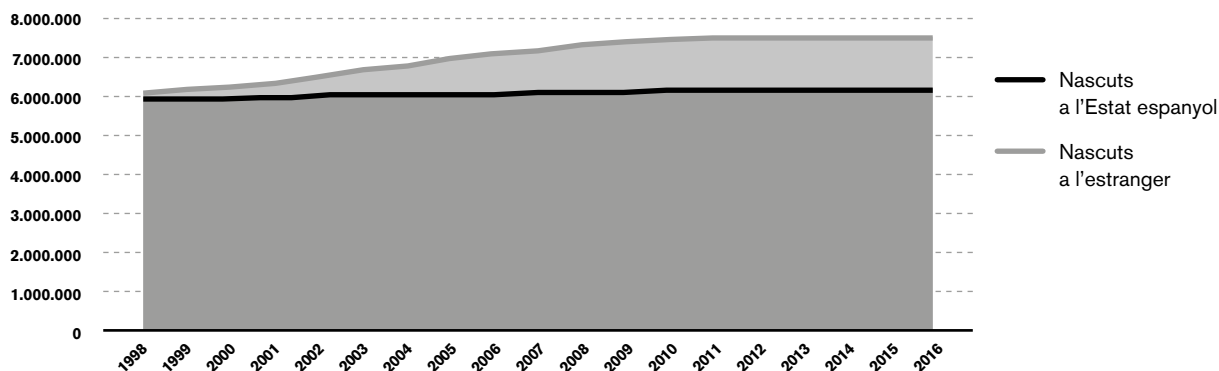
158 IDESCAT.

Taula 8. Població a Catalunya, 1998–2016

Any	Nascuts a l'Estat espanyol	Nascuts a l'estranger
1998	6.026.248	121.362
1999	6.062.609	144.924
2000	6.080.402	181.597
2001	6.104.012	257.353
2002	6.124.373	382.067
2003	6.161.138	543.008
2004	6.170.473	642.846
2005	6.196.302	798.904
2006	6.220.940	913.757
2007	6.238.001	972.507
2008	6.260.288	1.103.790
2009	6.286.141	1.189.279
2010	6.313.843	1.198.538
2011	6.353.766	1.185.852
2012	6.228.745	1.342.163
2013	6.228.097	1.325.553
2014	6.228.390	1.290.513
2015	6.228.595	1.279.511
2016	6.229.822	1.292.774

Font: Padró Municipal. Instituto Nacional de Estadística (INE, 2017).

Gràfic 4. Creixement de la població a Catalunya, 1998–2016

Font: Padró Municipal. Instituto Nacional de Estadística (INE, 2017).

Com mostra el gràfic 4, ha estat gràcies a la contribució de la immigració, principalment a partir de les onades vingudes de l'Estat espanyol, que s'ha pogut capgirar la tradicionalment baixa taxa de fecunditat del territori, un comportament que la demògrafa Anna Cabré ha definit com a Sistema Català –complex– de Reproducció. La darrera onada queda clarament il·lustrada pel gràfic anterior, que mostra com l'evolució de la població catalana de finals del segle XX i principis del XXI, es deu a l'arribada de persones d'origen immigrant. Aquesta onada és més intensa i diversa en origen que onades anteriors. De fet, el 2000 la immigració internacional representava el 2,9% de la població a Catalunya, augmentant fins el 15,6% el 2012.¹⁵⁹ Actualment Catalunya compta amb el 16% de residents que són nascuts fora de l'Estat, la majoria provinents d'Àfrica i Llatinoamèrica.

No només en matèria de demografia es diferencia Catalunya respecte a Escòcia, sinó que també en termes econòmics pel que fa a la relació amb la resta de l'Estat. Catalunya és considerada un dels motors econòmics de l'Estat i d'Europa. Per la seva estructura econòmica, el país ha estat categoritzada com a burg's –en contrast amb altres nacions, com Escòcia, que s'ha considerat pobra o de classe treballadora.¹⁶⁰ Catalunya ha estat tradicionalment la principal contribuent al creixement del PIB espanyol –entre 1996 i 2010, per exemple, amb un 18% segons les dades de l'INE– i és la quarta comunitat autònoma en termes

¹⁵⁹ BRUGUÉ i GONZALEZ, *Informe sobre les persones immigrades a Catalunya*.

¹⁶⁰ Veure nota al peu número 10.

de PIB per capita. A diferència dels escocesos, que presentaven uns balanços més propers a la mitjana del Regne Unit, la contribució de Catalunya a les arques de l'Estat espanyol s'ha saldat amb un dèficit fiscal que des de 1996 es situa entre el 5 i el 10% del PIB.¹⁶¹ La capacitat econòmica de Catalunya s'ha vist fortament afectada per la crisi econòmica iniciada el 2008, però no pel que fa a la posició relativa de Catalunya a l'Estat espanyol.

El catalanisme, igual que el nacionalisme escocès, s'ha considerat en la recerca contemporània com un nacionalisme de tipus cívic.¹⁶² Al llarg del segle XX, les elits polítiques es van centrar en desenvolupar un discurs cívic i inclusiu caracteritzat per la popular frase «és català qui viu i treballa a Catalunya» a la que l'expresident de la Generalitat, Jordi Pujol (1930), va afegir «i ho vol ser». Analitzant la població de Catalunya, trobem, igual que en el cas escocès, identitats mixtes i compartides entre sentir-se català i sentir-se espanyol.¹⁶³ La taula 9 exposa les darreres dades sobre la identificació nacional subjectiva expressada pels catalans enquestats pel Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS).

Taula 9. Identificació nacional subjectiva a Catalunya, 2012

	%		%
Només català	21,9	Només espanyol	5,7
Més català que espanyol	29,2	NS	0,4
Tan espanyol com català	34,3	NC	1,3
Més espanyol que català	7,2	Total	100,0

Font: Pregunta 37 de l'estudi del CIS 2.956: «Amb quina de les següents frases se sent vostè més identificat/da? Em sento...».¹⁶⁴

161 El número varia segons l'any i segons el mètode del càlcul. Veure GENERALITAT DE CATALUNYA, «Resultats de la balança fiscal de Catalunya amb el sector públic central, 2006–2009». Disponible a: <www.prensa.gencat.cat>; i TREMOSA «The Catalan Funding Mechanism» per a més informació sobre aquestes dades i sobre els mètodes de càlcul.

162 GUIBERNAU, «What is national identity?»; i KEATING, «Nations against the satate: the new politics of nationalism Quebec, Catalonia and Scotland».

163 La definició d'una nació com a cívica o ètnica no és lliure de complicació. Si bé podem estar d'acord amb que el catalanisme a nivell discursiu es desplega en termes cívics, cal notar que aquesta opinió és discutida a nivell acadèmic, com per exemple en el treball de MILEY, «Against the thesis of the civic nations: the case of Catalonia in contemporary Spain» que defensa que la nació catalana ho és en termes etnolingüístics.

164 Veure qüestionari sencer sobre identitats seguint el següent enllaç: <www.cis.es>.

Veiem, doncs, que la majoria de catalans expressen identitats mixtes, tant catalana com espanyola, amb una tendència a sentir-se més catalans que espanyols. De la mateixa enquesta, en ser preguntats si determinats aspectes són importants perquè una persona sigui considerada catalana, els dos aspectes cívics i definitoris per part del catalanisme, és a dir, viure i treballar a Catalunya, i voler ser-ho, són els que generen més consens, amb un 69% i un 70% respectivament. Aspectes de tipus ètnic com haver-hi nascut o parlar el català, generen menys consens –29 i 31% respectivament. De la mateixa manera que en el cas d'Escòcia, a diferència de les elits, els catalans expressen trets tant cívics com ètnics a l'hora de determinar la pertinença a la nació.

Del procés català

Vagi per davant que no hi ha un consens normatiu sobre com catalogar el procés sobiranista que està vivint Catalunya –que per simplificar anomenarem procés en endavant–, ni sobre quan aquest comença. Tampoc sabem ni com ni quan acabarà –o retornarà a la hibernació. Aquesta secció relata breument el que l'autora del present estudi considera els fets clau per comprendre la situació actual que, en el moment de redacció d'aquest, consisteix en un govern de coalició, format sota el mandat de «fer la independència» en divuit mesos, i havent passat tals divuit mesos.

El catalanisme situa el seu mite fundacional a la caiguda de Barcelona l'11 de setembre de 1714; sent-ne el seu record la Diada Nacional de Catalunya. Podríem considerar que el procés va començar aleshores en tant que Catalunya és un projecte de construcció nacional. Tanmateix, el que anomenem procés és el conjunt d'accions polítiques que condueixen a Catalunya cap a un referèndum sobre la independència i que l'autora fixa com a data desencadenant el 20 de setembre de 2012. Aquell dia, tal com hipotetitzen els acadèmics especialitzats en el *cleavage* centre-perifèria, la qüestió econòmica catalitza el procés partint d'un escenari previ on qüestions relacionades amb la identitat i el territori ja estaven sent problematitzades.

Catalunya venia de reformar el seu Estatut d'autonomia, en un procés igualment problemàtic, sobretot en els àmbits identitari i de poder, i que va tensar la relació amb l'Estat espanyol. L'Estatut fou reformat el 2005 pel Parlament de Catalunya. El document fou aprovat pel Congrés dels Diputats a Madrid, en una versió retallada en àmbits clau com ara el reconeixement nacional o el finançament, i negociada a porta tancada per l'aleshores cap de l'oposició i posterior president de la Generalitat, Artur Mas (1956).¹⁶⁵ Això ja fou vist per alguns com una victòria del Govern espanyol pel que fa a la retallada de competències que el nou Estatut

165 AIZPEOLEA, «Zapatero cierra con Mas en La Moncloa un acuerdo global sobre el Estatuto».

concedia a Catalunya,¹⁶⁶ i conduí Esquerra Republicana (ERC) a demanar el vot en contra al referèndum.¹⁶⁷ Malgrat aquesta nova versió retallada, el poble català va aprovar per una clara majoria de gairebé el 74% el nou Estatut, en un referèndum que va comptar amb el 48,85% de participació. Aquest, emperò, fou portat al Tribunal Constitucional en recursos de vàries parts, com el Partit Popular (PP) o el Defensor del Poble de l'Estat. Després d'un seguit d'enfrontaments entre partits estatals i diferents governs que anaren reduint –i modificant– la composició del Tribunal, aquest, quatre anys després, emeté la sentència que declarava inconstitucional, o subjecte a interpretació, una part de l'articulat. Cal destacar també que l'alt tribunal su-bratlla que la disposició del preàmbul segons la qual Catalunya és una nació no té validesa jurídica.¹⁶⁸ Com a resposta a la sentència, més d'un milió de persones sortiren als carrers de Barcelona per manifestar el rebuig a aquesta sentència sota el lema «Som una nació, nosaltres decidim» de juny de 2010.

El percebut dèficit identitari i territorial –autogovern– generat pels quatre anys de debats i moviments al voltant de la sentència del TC, generà un brou de cultiu que culminaria dos anys després. Una vegada Artur Mas fou president del govern de la Generalitat,¹⁶⁹ i després de la impossibilitat de renegociació d'un pacte fiscal amb el govern del PP a Madrid, i davant l'èxit de la manifestació independentista de la Diada Nacional del 2012, podem considerar que és quan CiU –o almenys CDC i part d'UDC– comença a virar cap a l'independentisme i Artur Mas aposta per avançar cap a l'Estat propi. Davant el bloqueig en la negociació pel pacte fiscal es van avançar eleccions que tornà a guanyar CiU, i que van desembocar en un acord de legislatura amb ERC per a convocar un referèndum d'independència. A diferència del cas escocès, el govern espanyol ha negat sempre la possibilitat de celebrar aquest referèndum, una situació que ha reforçat el moviment independentista que any rere any, des de la societat civil, ha convocat manifestacions massives per la Diada Nacional reivindicant el dret a decidir i la independència. Per la seva banda el govern de la Generalitat anava fent passes cap al referèndum acordat per àmplia majoria de les forces polítiques al Parlament. Aquesta situació va culminar, fins a dia d'avui, en un procés participatiu celebrat el 9 de novembre de 2014, unes eleccions plebiscitàries el 27 de setembre del 2015, que van donar una majoria parlamentària a les forces independentistes amb un mandat per «fer» la independència en 18 mesos i un referèndum anunciat per l'1 d'Octubre de 2017.

166 «Alfonso Guerra dice que el Congreso se ha "cepillado" el Estatut "como un carpintero"».

167 «La dirección de ERC ratifica y pide el "NO" como única opción en el referèndum del Estatut».

168 Trobareu una còpia de la sentència del Tribunal al següent enllaç: <www.tribunalconstitucional.es>.

169 CiU va guanyar les eleccions catalanes del 2010 amb 62 diputats i va ser investit amb l'abstenció del PSC i va aprovar els pressupostos gràcies al suport del PP.

Catalunya i la immigració

L'article 138 de l'Estatut d'Autonomia conferia a la Generalitat la competència exclusiva en matèria d'integració de la població immigrada, així com la primera acollida. Aquest mateix article formava part de la llista d'articles impugnats en els recursos presentats pel PP al Tribunal Constitucional. En la seva sentència, l'alt tribunal explica que la constitucionalitat de l'article és subjecta a interpretació. Així doncs, el Tribunal afirma que la competència en matèria d'immigració, d'igual manera que en el cas del Regne Unit i Escòcia, pertany de forma exclusiva a l'Estat. Tanmateix, el TC considera que l'article 138 és acceptable si el seu exercici és en el marc de les competències que constitucionalment han sigut descentralitzades a Catalunya. Per a ser precisos, la idea del Tribunal és que la integració de les persones immigrades es pot fonamentar en la gestió de competències com l'educació, la cultura, o la sanitat; totes elles descentralitzades en menor o major mesura a la Generalitat. És en aquestes condicions que la Generalitat pot exercir competències en immigració.¹⁷⁰ L'article 138 de l'EAC es limita a consolidar una trajectòria que la Generalitat inicià el 1993 amb l'aprovació del primer pla interdepartamental sobre immigració, un any abans que el primer pla a nivell estatal. Es tractava de la primera vegada que el Govern català es plantejava que calia gestionar la immigració –que suposava aleshores menys del 3% de la població. Des d'aleshores, s'han seguit diversos plans d'integració,¹⁷¹ i un Pacte Nacional per la Immigració (PNI), el qual fou signat per la majoria de partits polítics representats al Parlament de Catalunya, a excepció de Ciutadans i el PP el 2008. El Parlament de Catalunya aprovà també la Llei d'Acollida el 2010, i el reglament de desenvolupament pel qual s'establí el servei de primera acollida. Podem, doncs, afirmar, que la Generalitat, governada per diferents partits s'ha preocupat sempre per la gestió de les polítiques públiques en matèria d'immigració.

La competència en matèria d'immigració sempre ha recaigut en mans d'un SNRP, ja fos CiU o ERC. Defensava Adrian Favell que la manera que té una societat de gestionar la immigració diu molt de la manera que té d'autoconcebir-se.¹⁷² A partir de l'anàlisi de les polítiques desenvolupades, es pot afirmar que aquests partits s'han preocupat de desenvolupar un model d'integració de la immigració quan la població d'origen immigrant no arribava ni al 3%. Mencionàvem a la secció anterior el sistema complex de reproducció. Anna Cabré, en explicar-ho, citava el treball d'un altre demògraf, Josep Anton Vandellòs, que el 1935 en el seu

170 MONTILLA MARTOS, «Las competencias autonómicas en inmigración tras la SRC 31/2010».

171 És nombrosa la literatura que relata les polítiques de la Generalitat en matèria d'integració. Veure per exemple CASTIÑEIRA, «Immigration in multinational states: the case of Catalonia»; o MIRET, «La gestión de competencias en inmigración». Veure també DOMINGO, «Catalunya al mirall de la immigració: demografia i identitat nacional a Catalunya».

172 FAVELL, «Integration nations: the nations-state and research on immigrants in western Europe».

llibre *Catalunya, poble decadent*, alertava que si el país continuava amb la baixa taxa de reproducció i els nivells d'immigració –referint-se a persones vingudes sobretot de la resta de l'Estat espanyol–, el poble català deixaria d'existir. Irònicament, Cabré afegia que tècnicament això va passar a mitjans dels anys 1950.¹⁷³ En aquest sentit, Domingo apunta que aquestes idees influïren al primer president de la Generalitat, Jordi Pujol.¹⁷⁴ Aquella immigració, però, era vinguda de la resta de l'Estat espanyol, i avui en dia podem defensar que forma part de l'imaginari nacional català la idea que aquella immigració es va integrar satisfactòriament a la societat catalana.¹⁷⁵ Aquesta idea ha estat suggerida en forma de «dependència del camí» per alguns autors per explicar la posició de les elits catalanistes respecte a la immigració.¹⁷⁶

En aquest sentit, tant CiU com ERC i la Candidatura d'Unitat Popular (CUP) han procurat desenvolupar un discurs oficial que es mostra obert cap a la immigració, prefereix descriure-la com a repte i no com a problema, i en valora la contribució a la societat catalana.¹⁷⁷ El discurs dels SNRP a Catalunya ha estat marcat també per una preocupació pel manteniment de la cohesió social, que passa per assegurar la igualtat d'oportunitats. Aquesta, per ambdós partits, passa per la garantia de drets socials –en especial en el discurs d'ERC i la CUP– i de l'accés a l'aprenentatge de la llengua catalana.¹⁷⁸ En el cas de la dissolta CDC, el partit va desenvolupar una estratègia per atreure les persones d'origen immigrant cap al partit, a través de la creació de la Fundació Nous Catalans. No ho ha fet així ERC, ja sigui perquè fins fa poc es tractava d'un partit amb un baix nombre de militància i dificultats en general per atreure grups poblacionals específics com ara les dones¹⁷⁹ o perquè això entraria en contradicció amb la visió inclusiva que el partit defensa basada en la ciutadania per residència.¹⁸⁰ Tampoc ha sigut el cas de la CUP, ja que es tracta d'un partit amb una organització territorial i no temàtica. De manera similar al que hem vist a Escòcia, els SNRP catalans situen

173 CABRÉ, «Les onades migratòries en el sistema català de reproducció».

174 DOMINGO, «Catalunya al mirall de la immigració: demografia i identitat nacional a Catalunya».

175 Veure FRANCO-GUILLÉN i ZAPATA-BARRERO, «Catalunya terra d'acollida: stateless nationalist parties discourses on immigration» per a un anàlisi del discurs nacionalista en els discursos sobre immigració al Parlament català.

176 ARRIGHI DE CASANOVA, «Managing immigration in a multinational context border struggles and nation-building in contemporary Scotland and Catalonia» i FRANCO-GUILLÉN, «Selfishness of the affluent? Stateless nationalist and regionalist parties and immigration».

177 No sense importants excepcions en el cas de CiU. En aquest sentit, cal destacar ocasions en les que el líder d'UDC, Josep Antoni Duran i Lleida, o el cas de polítics a nivell local, que han desenvolupat discursos més aviat excloents –malgrat ser desacreditats per la cúpula autonòmica. Veure GARCÉS-MASCAREÑAS, FRANCO-GUILLÉN, SANCHEZ-MONTIJANO, «Entre la inclusión y la exclusión. Los discursos políticos en las elecciones municipales de 2011 en Cataluña».

178 FRANCO-GUILLÉN, «Which people? An exploration of the role of immigration in the secessionist process in Catalonia».

179 Entrevista 1, abril 2012.

180 Entrevista 5, març 2016.

la tensió pel que fa a la immigració al govern central, que és acusat de mala gestió, i a qui se li demana més descentralització competencial. Cal destacar que a nivell autonòmic la immigració no ha sigut un motiu de polarització i que a nivell parlamentari existeix un consens pel que fa a la necessitat de no polititzar la immigració, consens que es consolida amb la firma del PNI.¹⁸¹ No ha estat així a nivell local, on el PP sobretot, en determinades poblacions com Badalona, i Plataforma x Catalunya (PxC), han fet ús intensiu del tema amb finalitats electorals, sobretot a les eleccions locals de 2011.

Ens preguntem de nou si aquest discurs positiu per part de les elits coincideix amb el que pensen els ciutadans a Catalunya sobre la qüestió de la immigració. De nou, les opinions individuals dels enquestats disten certament del discurs positiu de les elits dels SNRP. En aquest sentit, la immigració es troba sovint entre les majors preocupacions dels catalans. Un estudi elaborat pel Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) mostra que és la tercera preocupació dels catalans. Aquest estudi, a més, avalua a través de diverses preguntes les opinions dels catalans sobre la immigració.¹⁸² Les dades mostren que la majoria de catalans consideren excessiu o elevat el nombre d'immigrants a Catalunya. Davant la pregunta sobre si es considera que la immigració és quelcom positiu o negatiu pel país, els enquestats es dividien entre «positiu», «ni positiu ni negatiu» i «negatiu» de manera força igual, amb cert biaix cap a considerar la immigració com a quelcom negatiu. Altres autors han analitzat si les opinions sobre la immigració estan correlacionades amb una identificació nacional subjectiva determinada, sense arribar a una sola resposta.¹⁸³ El mateix estudi, en creuar la percepció sobre la immigració amb la identificació nacional subjectiva, mostra que els qui afirmen sentir-se només espanyols o més espanyols que catalans són més contraris a la immigració –seguits pels que se senten només catalans–, tal com mostra la taula 10.

181 FRANCO-GUILLÉN i ZAPATA-BARRERO, «Catalunya terra d'acollida: stateless nationalist parties discourses on immigration».

182 GARCIA GARCIA, «Percepció dels catalans sobre la immigració».

183 CEOBANU i ESCANDELL, «Comparative analyses of public attitudes toward immigrants and immigration»; i RODON i FRANCO-GUILLÉN, «Contact with immigrants in times of crisis: an exploration of the Catalan case».

Taula 10. Opinió sobre la immigració i sentiment de pertinença

	Tolerants	Ambivalents	Contraris
Només català	24,4	33,1	42,5
Més català que espanyol	21,8	41,4	36,8
Tan espanyol com català	18,3	42,9	38,8
Més espanyol que català	4,1	40,8	55,1
Només espanyol	14,3	32,7	53,1

Font: GARCIA, *Percepció dels catalans sobre la immigració*.

Si comparem les respostes de Catalunya i la resta de l'Estat a la pregunta sobre quins són els principals problemes del país, realitzada pel CIS, trobem que la submostra de Catalunya expressa la immigració en major freqüència que al conjunt de l'Estat espanyol.¹⁸⁴ Només, però, un 13% dels enquestats consideren que el tema de la immigració els afecti personalment, sent aquesta una possible explicació a que el vot cap a partits amb posicions contràries a la immigració com el PP o PxC sigui limitat.

La immigració i Catalunya

Mencionàvem a les seccions introductòries d'aquest estudi que les primeres publicacions acadèmiques que indagaven sobre el vincle entre immigració i nacions sense estat assumien que aquesta tendeix a integrar-se a la nació majoritària. Per als moviments nacionalistes, la pregunta estratègicament més rellevant és si aquests seran capaços d'incorporar les persones vingudes de la immigració i mantenir, si no incrementar, per tant, una hegemonia en el territori. És interessant preguntar-se, doncs, si la immigració arribada a Catalunya a finals del segle XX i inicis del XXI ha desenvolupat un cert sentiment de pertinença a Catalunya i si llurs opinions respecte a la relació entre Catalunya i l'Estat espanyol són similars als de la resta de la població.

Malauradament, a data d'avui no existeixen dades que ens permetin generalitzar pel que fa a les opinions de les persones d'origen immigrant a Catalunya. Les enquestes inclouen percentatges molt poc –o gens,

184 Veure els darrers baròmetres comparables de 2012: <www.cis.es>.

en el cas del CIS– representatius de la població immigrant. El darrer baròmetre del CEO de la Generalitat de Catalunya¹⁸⁵ mostra les següents dades:

Taula 11. Identificació nacional subjectiva segons lloc de naixement, 2017

	Només català	Més català que espanyol	Tan espanyol com català	Més espanyol que català	Només espanyol	NS/NC
Catalunya	30,64	28,70	31,13	3,11	2,43	3,99
Resta d'Estat espanyol	6,32	9,74	51,32	10,00	18,16	4,47
Unió Europea	23,08	23,08	15,38	0,00	23,08	15,38
Resta del món	10,13	5,06	41,77	6,33	21,52	15,19

Font: CEO, Baròmetre d'Opinió Política, primera onada de 2017. Encreuament de les preguntes P101 –lloc de naixement– i C700 –autobuciació en escala de sentiment de pertinença.

Ahora d'analitzar les dades, hem de tenir en compte que el nombre de persones nascudes a la Unió Europea o a la resta del món és molt baix –92 persones sobre una mostra de 1500, un 6%– i, per tant, existeixen dubtes raonables sobre la seva representativitat. Les poques conclusions que se'n poden extreure és que els europeus tendeixen a sentir-se una mica més catalans, mentre que els nascuts a la resta del món tendeixen a sentir les dues identitats, o bé només l'espanyola. El Sondeig d'opinió de l'ICPS del 2012, inclou un major nombre de persones nascudes fora de l'Estat (234).¹⁸⁶ A la mateixa pregunta sobre l'autobuciació pel que fa al sentiment de pertinença, el taula 13 mostra la següent distribució pel que fa a les persones d'origen immigrant:

185 Veure <www.ceo.gencat.cat>.

186 Els sondejos posteriors de l'ICPS han recollit una proporció de persones d'origen estranger menor. Nogensmenys, la darrera enquesta s'ha tingut en compte per comprovar si els resultats discrepaven molt, i, de ser el cas, es menciona.

Taula 12. Identificació Nacional Subjectiva de persones nascudes fora de l'Estat, 2012 (%)

	Només català	Més català que espanyol	Tan espanyol com català	Més espanyol que català	Només espanyol	NS/NC
Nascuts fora de l'Estat	4,70	12,39	31,20	8,55	17,09	26,07
(n) 234						

Font: ICPS, Sondeig d'Opinió, 2012.

La taula mostra que la majoria de persones nascudes a l'estranger se senten tan catalanes com espanyoles. D'altra banda, hi ha un nombre important de la mostra que no contesta la pregunta, cosa que podria implicar que tenen un altre tipus d'identificació nacional subjectiva. Així mateix, els que se senten més espanyols superen els que se senten més catalans. Quines són, però, llurs preferències territorials? El sondeig de l'ICPS pregunta això i, de manera encara més interessant, fins a quin punt es tracta d'una qüestió important per als enquestats.

Taula 13. Preferències territorials i importància del debat entorn d'aquesta qüestió, 2012 (%)

Respecte a l'Estat espanyol, vostè creu que Catalunya hauria de ser...	I per vostè personalment aquest debat al voltant de la forma de l'estat és molt, bastant, poc o gens important?	
	Nascuts a l'Estat espanyol	Nascuts fora de l'Estat espanyol
Un estat independent	4,3	2,2
Un estat d'una Espanya federal	43,2	27,6
Una comunitat autònoma	9,0	17,7
Una regió	25,6	45,2
Altres	0,4	0,2
NS	16,7	6,5
NC	0,9	0,5
Total	100,0	100,0

I per vostè personalment aquest debat al voltant de la forma de l'estat és molt, bastant, poc o gens important?	Nascuts a l'Estat espanyol	
	Nascuts a l'Estat espanyol	Nascuts fora de l'Estat espanyol
Molt important	31,9	11,5
Bastant important	33,9	37,6
Poc important	19,6	22,6
Gens important	14,8	20,5
NS	0,8	7,3
NC	0,0	0,4
Total	100,0	100,0

Font: ICPS, Sondeig d'Opinió, 2012. Preguntes 20 i 21

Pel que fa a les preferències territorials, veiem que les persones d'origen immigrant prefereixen l'estatus quo, és a dir, que Catalunya continuï sent una comunitat autònoma –43%– o bé, en segon lloc, un Estat independent, mentre que la proporció és al revés per al autòctons. És rellevant també que el 16% de les persones d'origen immigrant no tenien una opinió. Aquestes distribucions han variat poc entre el sondeig de 2012 i el de 2016, tot i que cal remarcar que les persones d'origen immigrant han tendit a donar més importància a la qüestió territorial des del 2012.

Les persones d'origen immigrant a Catalunya no han desenvolupat a dia d'avui uns sentiments de pertinença en les mateixes proporcions que la població autòctona, tot i que per les dades que tenim, sembla que tendeix a desenvolupar, igual que els autòctons, identitats mixtes.

Consulta –referèndum?– i immigració

A diferència del cas escocès, a Catalunya no hi ha hagut, a data de redacció d'aquest estudi, un referèndum sobre la independència, però sí que va tenir lloc, el 9 de novembre de 2014, un procés participatiu en el que es va demanar als catalans si volien que Catalunya fos un Estat i, en cas afirmatiu, si volien que aquest Estat fos independent. El resultat, amb una participació del 47,6%, va ser Sí-Sí –88,91%–, Sí-No –10,02%–, No –4,49%.¹⁸⁷ Aquest procés participatiu va anar seguit d'unes eleccions autonòmiques en les que els dos principals SNRP es presentaren en una llista conjunta, anomenada Junts pel Sí (JxSí) amb l'objectiu de «fer la independència» en divuit mesos; unes eleccions que molts van considerar «plebiscitàries». JxSí va guanyar les eleccions amb 62 diputats i juntament amb els 10 representants de la CUP, el projecte independentista tenia una majoria absoluta d'escons al Parlament.¹⁸⁸

Pel que fa al procés participatiu de 2014, l'anomenat 9N, la Generalitat va projectar, de forma similar al Govern escocès, una visió inclusiva de la ciutadania catalana, donant el dret de vot a tot major de setze anys que residís a Catalunya, independentment de l'estatus de ciutadania, així com els catalans residents fora de l'Estat espanyol. En aquest escenari, les persones d'origen immigrant convocades representaven una part important del cens electoral. A les eleccions plebiscitàries, celebrades el 27 de setembre de 2015, l'anomenat 27S, la convocatòria seguia la llei electoral espanyola i, per tant, només podien votar les persones de nacionalitat espanyola. La taula a continuació mostra una aproximació del perfil dels electors en ambdós casos.

Taula 14. Electors per lloc de naixement, 9N i 27S

	Nascuts a l'Estat espanyol		Nascuts a l'estranger	
Electors 9N	5.130.879	81,0%	1.194.511	19,0%
Electors 27S	4.972.403	93,6%	342.333	6,4%

Font: 9N, Idescat, població per lloc de naixement i edat; dades del padró a 1 de gener de 2015.¹⁸⁹

27S, Cens electoral de 2015, Oficina del Cens electoral, Instituto Nacional de Estadística (INE).

¹⁸⁷ Veure <www.participa2014.cat>.

¹⁸⁸ Hi ha hagut molta discussió sobre si la independència tenia també majoria absoluta de vots. JxSí i la CUP sumaven el 48% dels vots. La discussió arriba a l'hora d'assumir que la resta dels vots significaven «no» a la independència quan la formació Catalunya Sí que es Pot (CSQP), que integrava els ecosocialistes i els nous moviments d'esquerreres, incloent Podem, no es definiren en aquest sentit. La formació obtingué un 8,94% dels vots.

¹⁸⁹ Les dades de la consulta del 9N són aproximades i no inclouen els catalans residents a l'estranger.

Les taules mostren que en ambdós casos, la plena participació de la immigració pot tenir una notable influència en els resultats, especialment si aquests fossin ajustats, i si fos certa la hipòtesi del vot en bloc. No es pot dir que en cap de les dues ocasions la immigració fos un gran tema de campanya per a les elits sobiranistes. En aquest sentit, hom pot estar d'acord amb que els principals temes de campanya tant al procés participatiu com a les eleccions «plebiscitàries» giraren al voltant de la legalitat o no de la consulta, la possibilitat real, o constitucionalitat, de celebrar un referèndum i, en franca menor mesura, qüestions relacionades amb la viabilitat de Catalunya com a estat independent.

Això no significa, però, que les elits sobiranistes hagin exclòs la immigració de llurs estratègies. Com ja hem explicat, els principals partits independentistes mantenen una posició positiva respecte a la immigració, encara que amb matisos. Afegim aquí una discrepància entre esquerra i dreta pel que fa al rol de la immigració en un potencial estat independent. Els partits d'esquerra considerarien que qualsevol persona residint a Catalunya, independentment del seu estatus de ciutadania o permanència a l'Estat espanyol, formaria part del poble fundador, tenint dret per tant a la nacionalitat catalana. El Partit Demòcrata Europeu de Catalunya (PDeCAT), formació hereva de CDC— no hi està d'acord i considera que s'han de posar límits.¹⁹⁰ A més, l'Assemblea Nacional Catalana (ANC), compta amb una sectorial d'immigració, integrada per persones d'origen immigrant favorables a la independència. El 2014 es va crear la plataforma «Sí, amb nosaltres», amb l'objectiu de crear un espai de debat sobre l'autodeterminació entre persones d'origen immigrant a Catalunya. En paral·lel, tant ERC, com la Fundació Nous Catalans, la sectorial de l'ANC o «Sí, amb nosaltres», han organitzat, ja sigui separatament o en col·laboració entre ells, diferents trobades amb les comunitats d'origen immigrant per a conversar sobre aquestes diverses qüestions d'interès relacionades amb la independència.¹⁹¹

Pel que fa al «no», no es pot dir que existeixi una constel·lació similar en les comunitats d'immigrants. Això és, en primer lloc, perquè a dia d'avui ni la consulta ni les eleccions plebiscitàries han sigut reconegudes per part dels partits clarament posicionats en el No, com seria el cas del PP i el Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC).

Quines són, doncs, les opinions de les persones d'origen immigrant pel que fa a la independència de Catalunya? Podem aproximar-nos al comportament de la immigració davant d'un referèndum d'independència a través del Sondeig d'Opinió Catalunya 2012 de l'ICPS. La taula 15 mostra el que la gent votaria «si demà se celebrés un referèndum sobre la independència».

190 «El Govern ofereix passaport i residència a tothom en cas d'independència».

191 També en col·laboració amb Súmate, agrupació de castellanoparlants per la independència. No es considera en aquest estudi una agrupació de persones d'origen immigrant ja que no té component territorial sinó lingüístic.

Taula 15. Vot de la immigració davant d'un referèndum d'independència, 2012

			%
	Nascuts fora de l'Estat espanyol	Nascuts a l'Estat espanyol	Total
Sí	50,2	31,2	46,5
No	28,4	30,3	28,8
Abstenció	13,0	29,9	16,3
En blanc	1,8	1,3	1,7
No ho sap	6,0	6,8	6,2
No contesta	0,6	0,4	0,6
Total	100,0	100,0	100,0

Font: ICPS, «Sondeig d'Opinió Catalunya 2012».

Mentre una majoria d'autòctons votaria Sí, en el cas de les persones nascudes fora no hi ha una opció clara i els individus es reparteixen entre el Sí, el No i l'abstenció. Les dades del baròmetre del CEO de 2017 mostren unes proporcions similars. Malgrat que podem descartar la possibilitat que la immigració, pel fet de ser-ho, voti no en bloc, les dades no permeten desglossar per país de naixement, de manera que no és possible saber si es dona algun tipus de vot en bloc per nacionalitat. Queda per veure quins raonaments porten a les persones d'origen immigrant a posicionar-se d'aquesta manera.

L'exploració duta a terme fins ara suggereix explicacions vinculades a càlculs racionals –en concordança amb el model de comportament de l'elecció racional– o personals i emocionals –sociopsicològic. Pel que fa als càlculs racionals, la viabilitat de Catalunya com a estat fou mencionada durant les entrevistes així com en els grups de discussió. Així doncs, qüestions com el creixement econòmic, la permanència a la UE i a la unió monetària, o el reconeixement de la majoria d'estats del món serien condicions per a votar que sí a la independència. La forma de l'estat, i les relacions centre-perifèria també s'exposaven en termes de cost i benefici en un grup de discussió:

«No m'importa el debat sobre si Catalunya és una nació. Catalunya és una nació! Té la seva pròpia llengua, cultura i història, i les seves pròpies institucions de govern. Ningú hauria de discutir això. Però, perquè Catalunya vol ser independent? Per decidir en determinats temes. Però quins temes? Per la llengua? Ja

tenim la immersió lingüística, que és un model per a altres països. En educació? Té autonomia en educació! En serveis socials? Pot decidir! En economia? Ara hi ha aquesta fórmula de redistribució, amb la que per cert, ningú està d'acord, no només Catalunya (...) però no hi ha necessitat per la independència. Aquí, hem d'asseure'ns tots a la taula i discutir sobre com dissenyar un model econòmic millor».¹⁹²

Tant els entrevistats com els participants als grups de discussió van subratllar la qüestió dels papers. L'estatus jurídic de les persones d'origen immigrant seria una font de preocupació, en especial els de fora de la UE. D'altra banda, però, la diferència en el tractament de la immigració per part de l'Estat espanyol i de la Generalitat, s'utilitzava també com un motiu per a estar a favor de la independència: «Senzillament analitzo els fets, i comparo la llei d'estrangeria amb la llei d'acollida... que són dues normes amb els mateixos objectius, però amb filosofies que van d'un extrem a l'altre, és fàcil!». ¹⁹³ D'altra banda, alguns entrevistats i participants dels grups de discussió suggerien cert clientelisme pel que fa a la relació entre algunes associacions d'immigrants i altres institucions públiques, en les que s'insinuaria que determinades associacions promourien una visió en pro o en contra de la independència per conservar el seu finançament.¹⁹⁴

Entre els factors personals i emocionals, cal destacar, en primer lloc, la por. La possibilitat de ser expulsats del país si Catalunya esdevé un país independent és un rumor recurrent entre les comunitats d'origen immigrant.¹⁹⁵ Un membre de l'ANC explicava que algunes persones que en un primer moment havien decidit involucrar-se amb l'independentisme i donar suport a l'ANC, se n'havien desdit després de rebre amenaces.¹⁹⁶ Aquesta por es veié incrementada amb l'expulsió de l'immigrant d'origen marroquí, Nouredine Ziani, el qual havia estat activament implicat en campanyes independentistes.¹⁹⁷ Un altre factor de tipus socio-psicològic venia determinat per la identificació del Procés amb la història del país d'origen. La manera com els immigrants es relacionen amb el context de llurs països d'origen explica, en alguns d'ells, llurs posicions respecte a la independència. Així, per exemple, membres de la comunitat pakistanesa, afirmen empatitzar amb la independència de Catalunya ja que al Pakistan van viure-hi processos similars.¹⁹⁸ Entre les persones d'origen llatinoamericà, hi havia qui, pels lligams especials que històricament ha mantingut l'Estat espanyol

192 Grup de discussió 2, març 2015.

193 Entrevista 12, març 2015.

194 Entrevista 8, març 2015; i Grup discussió 1, març 2014.

195 Entrevista 6, març 2014.

196 Entrevista 12, març 2015.

197 ABEND, «Spain: deportation case casts light on push for catalans independence».

198 Entrevistes 5 i 6, març 2014; i Grup de discussió 1, maig 2014.

amb aquests països, es posicionaven en contra de la independència,¹⁹⁹ mentre que d'altres persones, precisament pel passat colonial i els processos d'independència viscuts a llurs països, empatitzaven de nou amb el Procés.²⁰⁰ Finalment, les experiències amb governs populistes d'Amèrica Llatina també són, per alguns, motius per estar en contra de la independència de Catalunya. Finalment, tots els participants d'ambdós grups de discussió destacaven cert sentiment d'instrumentalització per part de les elits polítiques, tant unionistes com independentistes. Així ho interpretaven, per exemple, en veure que per al procés de consulta sí que tenien dret a participar, però no per a les eleccions autonòmiques,²⁰¹ i pel fet que els polítics assistien a les seves festes nacionals per a fer-se la foto i després marxar²⁰² i en canvi no se'ls incorporava al debat, ni se'ls proporcionava informació clara.²⁰³

Perspectives de futur

A Catalunya, a diferència de la resta dels nostres casos, no hi ha hagut un referèndum sobre la independència. Està previst que l'1 d'octubre del 2017 els ciutadans siguin cridats en referèndum, i la població d'origen immigrant, que representa prop d'un 6% del cens electoral, podria tenir un pes determinant per desequilibrar l'actual balança.

Així ho han vist les elits independentistes, les quals han desenvolupat, amb diferències entre si, una visió inclusiva de la immigració, tot insistint en elements cívics de l'imaginari nacional català, com la idea que és català qui viu i treballa a Catalunya i ho vol ser. De manera individual o col·lectiva, les elits han dedicat esforços a apropar-se a les comunitats d'origen immigrant, i aquestes han respost, almenys parcialment, organitzant-se en plataformes de suport a l'independentisme. El debat a Catalunya es troba focalitzat en la possibilitat o no de celebrar el referèndum. Aquest atzucac limita el debat sobre els possibles escenaris post-referèndum, molt en especial per part de les elits unionistes, que posen l'accent en la il·legalitat del procés, evitant entrar en el debat. Això podria explicar que aquestes darreres no hagin desenvolupat una estratègia per arribar a les persones d'origen immigrant pel que fa al debat sobre la independència, més enllà de les estratègies de cada organització.

199 Entrevistes 8, 10, 13, març 2015.

200 Entrevista 8 març 2015; i Grup de discussió 2 març 2015.

201 Grup discussió 2, març 2015.

202 Grup de discussió 2, març 2015

203 Grup discussió 1, març 2015.

Hem vist, però, que els immigrants tenen opinió sobre el procés català, i que es trobarien dividits entre el Sí, el No, i l'abstenció si poguessin votar en un referèndum. Entre els motius que raonen llurs decisions se n'hi troben tant els relacionats amb càlculs cost-benefici, com arguments de tipus més emocional o sociopsicològics.

En el moment de redacció d'aquest estudi, el govern de la Generalitat continua determinat en celebrar el referèndum l'1 d'octubre. Caldrà veure, doncs, com aquest 6% del cens acaba decidint el seu vot.

CONCLUSIONS

En el marc dels debats sobre la independència de territoris en les democràcies occidentals, no és sorprenent llegir acusacions de racisme i etnicisme cap a la part que es vol escindir de l'Estat per part dels favorables al manteniment de la unió. Exemples en els tres casos que hem abordat en aquest estudi serien les declaracions de l'alcalde de Londres, Sadiq Khan (1970), sobre el nacionalisme escocès,²⁰⁴ les freqüents banalitzacions del nazisme per part de polítics en referència al sobiranisme a Catalunya,²⁰⁵ o bona part dels casos de l'anomenat *Quebec bashing*.²⁰⁶ L'estudi empíric dels casos de nacionalisme sense estat obliga, però a moderar aquestes assumpcions.

Si bé és cert que en alguns casos el nacionalisme sense Estat s'expressa en termes excloents, no es pot associar automàticament aquesta posició ni al nacionalisme sense estat, ni a l'independentisme. Així ho demostren els casos presentats en aquest estudi. Les elits sobiranistes d'Escòcia, el Quebec i Catalu-

204 «London's Labour Mayor Sadiq Khan says Scottish nationalism is the same as racism» [en línia]. A *Daily Record*, de 25 de febrer de 2017. Disponible a: <www.dailyrecord.co.uk>.

205 Veure'n un recull a: «Todos los políticos que (hasta ahora) han comparado Catalunya con la Alemania nazi» [en línia]. A *El Periódico*, de 17 de juny de 2016. Disponible a: <www.elperiodico.com>.

206 Expressió referida al sentiment anti-quebequès, que freqüentment ve acompanyat d'acusacions de racisme i anti-semitisme. Veure «Why does 'progressive' Quebec have so many massacres?» [en línia]. A *Washingtonpost*, de 1 de febrer de 2017. Disponible a: <www.washingtonpost.com>.

nya han desplegat sistemàticament posicions més aviat obertes cap a la immigració, en termes de discursos i de polítiques públiques. Els tres casos divergeixen pel que fa a aspectes relacionats amb la integració, en especial degut a l'existència o no d'una llengua minoritzada i la necessitat d'assegurar-ne la continuïtat.

Hem vist també que la narrativa desplegada per les elits sobiranistes no es correspon exactament amb les opinions individuals dels ciutadans residents al territori escocès, quebequès i català. No se'n pot extreure com a conclusió —en cap dels tres casos— que els ciutadans d'aquests territoris siguin racistes, o excloents, ni que, d'entre aquesta població, ho siguin els que es declaren independentistes. Sí que tenim variació, però, entre els casos, si comparem les mostres regionals amb els conjunts de la població estatals.

Finalment, hem vist com la població d'origen immigrant no es mostra enlloc entusiasmada amb la qüestió de la independència. Es troba dividida en el cas de Catalunya i d'Escòcia, i la rebutja en el cas del Quebec. En tots els casos la viabilitat d'un estat independent forma part de les preocupacions compartides, junt amb els estatus jurídics dels immigrants. Allà on hi ha una llengua minoritzada, preocupacions entorn a eventuais imposicions culturals emergeixen.

En abordar la qüestió de la immigració en les nacions minoritàries, Will Kymlicka, a *Politics in the Vernacular* plantejava la qüestió sobre si les minories nacionals —com ell les anomena— són capaces d'incloure els immigrants en la seva auto-concepció i per tant esdevenir, elles mateixes, multiculturals. Aquesta qüestió és encara avui més que pertinent. Indiscutiblement, la immigració comporta reptes a totes les societats d'acollida; reptes de tipus econòmic i social, però també polítics, com comprovarem probablement si observem alguna campanya electoral propera en el temps. El nacionalisme sense estat en democràcies com les analitzades per aquest estudi té motius suficients per buscar la incorporació de les persones d'origen immigrant a llurs projectes nacionals. Aquests motius són tant de principi com estratègics.

Pel que fa als motius de principi, ens referim bàsicament al nucli del debat, gairebé epistemològic, sobre què és el nacionalisme sense estat. No pocs han sigut els autors que han englobat els nacionalismes sense estat en el que, en paraules de Seymour Martin Lipset (1922–2006), seria una revolta contra la modernitat.²⁰⁷ Tampoc pocs han sigut, des d'aleshores, els autors que han defensat que això no és necessàriament cert i que molts nacionalismes sense Estat poden arribar a ser inclús més oberts que els Estats dels quals formen part en referència també sovint als casos en aquest estudi exposats.²⁰⁸ Tal com mencionàvem en el repàs del treball d'Urwin i Rokkan, el nacionalisme sense estat es vol, en primer lloc, reconegut per l'estat del qual

207 La llista no és curta, però veure també IGNATIEFF, *Blood and belonging: journeys into the new nationalism*.

208 KEATING, *Nations against the state: the new politics of nationalism Quebec, Catalonia and Scotland*; i KYMBLICKA, *Multicultural citizenship: a liberal theory of minority rights*.

forma part, en tant que la identitat és la condició necessària. Per congruència amb aquests postulats, no es pot deixar de reconèixer les persones d'origen immigrant, tal com identifica la paradoxa de la legitimitat. És rellevant aquí recuperar la proposta de Montserrat Guibernau (1960) sobre el nacionalisme cosmopolita,²⁰⁹ que conjuga el nacionalisme democràtic amb els principis del cosmopolitisme, en tant que un condueix a l'altre. Per a Guibernau, ambdues concepcions incorporen valors com el progressisme, l'obertura, el respecte per la diferència i la solidaritat. Les actituds d'un nacionalisme sense estat cap a la immigració estan, doncs, molt relacionades amb com aquest s'autoconcep.²¹⁰

En combinació trobem els motius estratègics. Dèiem al principi, recordant Hannah Arendt, que enlloc la sobirania de l'estat és més evident que en qüestions relacionades amb la immigració, les fronteres i la ciutadania, i això té efectes en el nacionalisme sense estat, que es troba desproveït d'aquests instruments. Aquesta situació pot generar certa ansietat davant «l'amenaça» de convertir-se en una minoria en el propi territori. En altres paraules, la immigració pot ser vista com un instrument més d'entre els emprats per l'estat per avançar en els seus objectius de construcció nacional, sota l'assumpció que els immigrants tendiran a incorporar-se en aquest projecte i no en el del nacionalisme sense estat. Però la immigració pot ser vista també com una oportunitat si es considera la possibilitat que aquesta arribi a preferir alinear-se amb aquest projecte nacional i no amb l'estatal. Explicava Guibernau que el més comú a la majoria de moviments nacionalistes, el que els uneix, és la solidaritat contra un enemic comú.²¹¹ Després de la Segona Guerra Mundial, després d'un raonablement llarg període de pau, i en absència d'un «enemic comú extern» el nacionalisme –amb estat– es fixa en els enemics interns; sovint, la immigració. En són exemples els partits de nova extrema dreta²¹² com el Front National de la família Le Pen a França o bona part de les discussions i temes mobilitzats durant el referèndum sobre el Brexit.

Seguint aquesta terminologia, el nacionalisme sense Estat té la possibilitat d'optar per un enemic comú entorn el qual mantenir la mencionada solidaritat, i es tracta del centre polític, l'Estat, que de fet es troba fora de les fronteres territorials. Mantenir la tensió amb quelcom que passa fora de les fronteres territorials deixa la porta oberta a que tothom que s'hi troba dins tingui l'opció de formar part del projecte comú. Té sentit pensar que si un projecte nacional que es vol constituir en estat vol mantenir l'hegemonia per, eventualment, guanyar la independència, ha de considerar incorporar la majoria de la població en el projecte. En els tres

209 Veure GUIBERNAU, «Catalunya i la Unió Europea: identitat, immigració i cosmopolitisme».

210 Íbidem.

211 GUIBERNAU citant Handman, «Catalunya i la Unió Europea: identitat, immigració i cosmopolitisme».

212 Per a una definició de nova extrema dreta, veure MUDDE, «The war of words defining the extreme right party family».

casos analitzats en aquest estudi, la immigració i les persones d'origen immigrant, fins i tot sense tenir en compte les vingudes de la resta de llurs estats, representen percentatges suficientment importants com perquè el nacionalisme sense estat hagi de considerar incorporar-les en llurs projectes. Aquesta incorporació pot entrar en col·lisió amb alguns trets definitoris d'un nacionalisme en qüestió. Nogensmenys, totes les nacions i nacionalismes gaudeixen de ventalls suficientment amplis com per adaptar llurs narratives i activar aquells elements que en promouen majors nivells d'inclusió.²¹³

En aquest àmbit té sentit considerar que la inclusió es pot produir a través de dues vies complementàries. D'una banda, a través del desenvolupament de pràctiques inclusives, i d'altra banda, de la seva defensa, sense fissures, a nivell discursiu. No hi ha dubtes, a dia d'avui, del poder que tenen els discursos polítics.²¹⁴ És a través dels discursos que es distribueixen i legitimen principis de justícia i valors. Insinuàvem que el nacionalisme sense estat no hauria de tenir gaires dificultats per a desenvolupar un discurs coherent que pivotés entorn del legítim qüestionament de les fronteres, la justícia redistributiva, el dret a la igualtat d'oportunitats, i la consideració de tots i totes les residents com a membres de la nació tot defensant-ne, per tant, els drets que els són legítims. Malgrat això, no són pocs els casos en que partits nacionalistes sense estat han desenvolupat discursos excloents o inclús xenòfobs.²¹⁵ Cal, a més, evitar desenvolupar discursos i pràctiques que reflecteixin ansietat cultural. Un nacionalisme que es diu cívic i inclusiu no pot forçar a les persones a assimilar-se a una cultura determinada. Mitjançant pràctiques assimilacionistes es transmet un missatge d'ansietat cultural en el que l'immigrant es veu com una amenaça perquè no aprèn la llengua, o perquè no practica la cultura pròpia i la debilita, entre d'altres pors. Aquest missatge arriba tant a persones d'origen immigrant com autòctons, i a ambdós grups els pot generar rebuig. Per als primers, del nacionalisme; i per als segons, dels immigrants. Això obre a més una finestra d'oportunitat a partits, moviments i mitjans contraris als moviments sobiranistes per treure rèdit de la qüestió. Si un es pren seriosament les qüestions de justícia cultural considerarà legítim que es duguin a terme pràctiques per defensar cultures i

213 Malgrat no ser aquest l'espai per a discutir això, s'ha tendit a defensar una direccionalitat de la relació entre la definició de la nació i la definició de la posició sobre la immigració per part del nacionalisme. És a dir, la (auto)definició del nacionalisme determina la posició sobre la immigració. Aquesta assumpció tendeix a oblidar que la identitat de la nació és tan subjecta a canvis com ho és la posició sobre la immigració i que ambdues dimensions es poden retroalimentar. Així doncs, aquest estudi no proposa direccionalitat en aquesta relació. Veure FRANCO-GUILLEN i ZAPATA-BARRERO, «Catalunya terra d'acollida: stateless nationalist parties discourses on immigration».

214 Lectures com les de Foucault, Mouffe i Laclau o Van Dijk són obligades per a aquells que vulguin aprofundir en aquests aspectes.

215 Es poden consultar els casos més extrems com ERK, «From Vlaams Blok to Vlaams Belang: the belgian far-right renams itself» sobre el cas de Flandes i el Vlaams Blok o d'altres més moderats com al Tirol del Sud o els altres partits flamencs com ADAM i DESCHOUWER, «Nationalist parties and immigration in Flanders: from Volksunie to Spirit and N-VA»; o fins i tot a Catalunya a GARCÉS-MASCAREÑAS (et al), «Entre la inclusión y la exclusión. Los discursos políticos en las elecciones municipales de 2011 en Cataluña».

llengües minoritzades, i aquest estudi en cap cas defensaria el contrari. Hi ha, però una diferència entre la legítima defensa, discriminació positiva i promoció d'una cultura, i la imposició cultural. En una varietat de casos, aquesta qüestió forma precisament part dels arguments del nacionalisme sense estat quan es refereix al nacionalisme d'estat.

La inclusió pot anar més enllà del que és respecte per les persones vingudes de fora, i convertir-se en una pràctica activa. El sobiranisme pot –i hauria de– buscar activament la incorporació de les persones d'origen immigrant a les seves files,²¹⁶ i de manera prominent, tant entre els partits polítics mitjançant la promoció de càrrecs electes d'origen immigrant, com entre la societat civil, tal com exemplifica el cas d'Escòcia.

La inclusió com a pràctica activa no hauria de quedar-se en «fer sortir a la fotografia», sinó que hauria d'anar més enllà per evitar sentiments d'instrumentalització com hem vist en el cas de Catalunya. Una diferència entre aquesta i Escòcia és el fet que a dia d'avui el govern de l'Estat s'ha oposat a la celebració d'un referèndum sobre la independència a Catalunya. Això fa que sovint els debats i discussions, ja sigui a l'esfera pública com a la privada, o a nivell formal com a informal, se centrin gairebé en exclusiva en sobre si «es pot o no» fer el referèndum, a diferència del cas escocès. En aquest, la llarga campanya que precedia el referèndum va evolucionar des de si es vol o no la independència, fins a quin és el tipus de país que es vol. La implicació de les persones d'origen immigrant en aquest tipus de converses és clau, i es pot fomentar no només obrint-ne la participació, sinó implicant-la en processos de generació d'idees sobre aquest tipus de país que es vol. Hom pot pensar aquí en el disseny de micro-mecanismes sofisticats de democràcia deliberativa com els anomenats mini-públics, però escoltar i dialogar en processos polítics, i fer-ho de manera pública, pot ser un més que bon començament.

A excepció del cas del Quebec, no es pot dir que les persones d'origen immigrant rebutgin de ple la independència. A manca d'estudis –i de dades– tampoc es pot dir que rebutgin el nacionalisme sense estat, o que ho facin de manera exageradament diferent a la població autòctona mostrant un patró específic i generalitzat. És per això que més enllà d'accions específiques apuntant a les persones d'origen immigrant, el sobiranisme ha d'incloure-les en el conjunt de la població en la seva estratègia per convèncer-les d'incorporar-se al seu procés de construcció nacional.

216 Veure el treball de Migration Policy Group en matèria d'incorporació de la diversitat als partits polítics a KIRCHBERGER (et al), *Becoming a party of choice: a tool for mainstreaming diversity*.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES*

ABEND, Lisa. «Spain: deportation case casts light on push for catalan independence» [en línia]. A *Time*, Maig 2013. Disponible a: <www.world.time.com>.

ADAM, Ilke. «Immigrant integration policies of the belgian regions: sub-state nationalism and policy divergence after devolution» [en línia]. A *Regional & Federal Studies* 23(5), pàg.547–569, 2013. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

ADAM, Ilke, i DESCHOUWER, Kris. «Nationalist parties and immigration in Flanders: from Volksunie to Spirit and N-VA» [en línia]. A *Journal of Ethnic and Migration Studies* núm. 42(8); pàg. 1290–1303, 2016. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

AIZPEOLEA, Luis R. «Zapatero cierra con Mas en La Moncloa un 'acuerdo global' sobre el Estatuto» [en línia]. A *El País*, 21 de gener del 2006. Disponible a: <www.elpais.com>.

«Alfonso Guerra dice que el Congreso 'se ha cepillado' el Estatut 'como un carpintero'» [en línia]. A *El Periódico-Extremadura*, 8 d'abril del 2006. Disponible a: <www.elperiodicoextremadura.com>.

ARENDR, Hannah. *The Origins of Totalitarianism*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1973.

* De no indicar el contrari, totes les adreces web han estat consultades per darrera vegada al mes de març de 2017.

- ARRIGHI DE CASANOVA, Jean-Thomas. «Managing immigration in a multinational context. border struggles and nation-building in contemporary Scotland and Catalonia» [en línia]. A HEPBURN, Eve, i ZAPATA-BARRERO, Ricard. *The Politics of Immigration in Multi-Level States, Palgrave Politics of Identity and Citizenship Series*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014. Disponible a: <www.dx.doi.org>
- BANTING, Keith i SOROKA, Stuart. «Minority nationalism and immigrant integration in Canada» [en línia]. A *Nations and Nationalism* 18(1), pàg.156–176, 2012. Disponible a: <www.dx.doi.org>.
- BARTELS, Larry M. *The study of electoral behavior* [en línia]. Oxford: Oxford University Press, 2010. Disponible a: <www.oxfordhandbooks.com>.
- BAUBÖCK, Rainer. «Cultural citizenship, minority rights, and self-government». A ALEINIKOFF, Alexander, i KLUMSMAYER, Douglas, *Citizenship Today*. Washington: Cornegie, 2001.
- BÉLANGER, Eric i PEDERSEN, Eva . «The 2014 provincial election in Quebec». A *The Canadian Political Science Review* 9(2), pàg.112–20, 2015.
- BERRY, Craig and BERRY, Richard. «Scots living overseas or elsewhere in the UK should have been given the right to vote in the independence referendum: democratic audit UK» [en línia]. A *Democratic Audit*, a 15 de setembre del 2014. Disponible a: <www.democraticaudit.com>.
- BILODEAU, Antoine, TURGEON, Luc, and KARAKOÇ, Ekrem. «Small worlds of diversity: views toward immigration and racial minorities in canadian provinces» [en línia]. A *Canadian Journal of Political Science* núm. 45(3), pàg.579–605, 2012. Disponible a: <www.cambridge.org>.
- BILOUDEAU, Antoine, WHITE, Stephen, i NEVITTE, Neil. 2010. «The development of dual loyalties: immigrants' integration to canadian regional dynamics» [en línia]. A *Canadian Journal of Political Science* núm. 43(3), pàg. 515–544, 2010. Disponible a: <www.cambridge.org>.
- BORGAULT-CÔTE, Guillaume. 2013. «Sondage Léger–L'appui à la charte se consolide» [en línia]. A *Le Devoir*, October 2012. Disponible a: <www.ledevoir.com>.

- BRUGUÉ, Quim i GONZALEZ, Sheila. *Informe sobre la integració de les persones immigrades a Catalunya*. Barcelona, 2013.
- CABRÉ, Anna. «Les onades migratòries en el sistema català de reproducció». A *Papers de Demografia* núm. 328, pàg.1–10, 2008.
- CAIRNEY, Paul. i MCGARVEY, Neil. *Scottish Politics*. [en línia] Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. Disponible a: <www.he.palgrave.com>.
- CARENS Joseph H. *Is Quebec nationalism just?: Perspectives from anglophone Canada* [en línia]. Montreal-London : McGill-Queen's University Press, 1995. Disponible a: <www.ezproxy.lib.ed.ac.uk>.
- CASTIÑEIRA, Àngel. «Immigration in multinational states: the case of Catalonia». Pàg. 163–176 A ZAPATA-BARRERO, Ricard, *Immigration and Self-government in Minority Nations*, pàg. 163–176. Brusel·les: Peter Lang, 2009.
- CASTLES, Stephen. «International migration at the beginning of the twenty-first century: global trends and issues» [en línia]. A *International Social Science Journal* núm. 52(165), pàg. 269–281. Disponible a: <www.dx.doi.org>.
- CAVANAGH, Luke, EIRICH, Franca i MCLAREN, John-Glyn. *Fresh talent: working in Scotland scheme: an evidence review*. Edinburgh: The Scottish Government's Analytical Services, 2008. Disponible a: <www.eprints.maynoothuniversity.ie>.
- CEOBANU, Alin M. i ESCANDELL, Escandell. «Comparative analyses of public attitudes toward immigrants and immigration using multinational survey data: A review of theories and Research». A *Annual Review of Sociology* núm. 36(1), pàg. 309–328. Disponible a: <www.dx.doi.org>.
- CONLEY, Richard S. «Sovereignty or the status quo? The 1995 pre referendum debate in Quebec» [en línia]. A *The Journal of Commonwealth & Comparative Politics* núm. 35(1), pàg. 67–92. Disponible a: <www.tandfonline.com>.

CONNOR, Walker. «From a theory of relative economic deprivation towards a theory of relative political deprivation». A KEATING, Michael i MCGARRY, John. *Minority nationalism and the changing international order*, pàg. 114–133. Oxford: Oxford University Press, 2001.

DOMINGO, Andreu. *Catalunya al mirall de la immigració: demografia i identitat nacional a Catalunya*. Barcelona: L'Avenç, 2016.

«El Govern ofereix passaport i residència a tothom en cas d'independència» [en línia]. A *E-Notícies*, 12 de març del 2017. Disponible a: <www.e-noticies.cat>.

ERK, Jan. «From Vlaams Blok to Vlaams Belang: The belgian far-right renames itself» [En línia]. A *West European Politics* núm. 28(3), pàg.493–502, 2005. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

– «FPTP ain't all that bad. nationalist parties, immigrants, and electoral systems in Québec and Flanders» [en línia]. A HEPBURN, Eve i ZAPATA-BARRERO, Ricard, *The Politics of Immigration in Multi-Level States. Governance and Political Parties. Palgrave Politics of Identity and Citizenship Series*, pàg. 223–240, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

FAVELL, Adrian. «Integration Nations: The Nation-State and Research on Immigrants in Western Europe» [en línia]. A *Comparative Social Research* núm. 22, pàg. 13–42. Disponible a: <www.ezproxy.lib.ed.ac.uk>.

FRANCO-GUILLÉN, Núria. «L'immigration en Catalogne dans le contexte espagnol: L'évolution démographique et des politiques publiques». A *Migrations Société*, núm.134–135, pàg. 83–93, 2011.

– *The point System of selection of immigrants in Quebec* [en línia]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Department of Political & Social Sciences. Disponible a: <www.hdl.handle.net>.

– «Minority nations, political parties and immigration» [en línia]. Universitat Pompeu Fabra. Disponible a: <www.hdl.handle.net>.

– «Which people? An exploration of the role of immigration in the secessionist process in Catalonia» [en línia]. A NAGEL, Klaus J., i RIXEN, Stephan, *Catalonia in Spain and Europe–Is there a way to independence?*,

Baden–Baden: Nomos, 2015.

– «Selfishness of the affluent? Stateless nationalist and regionalist parties and immigration». A *Journal of Ethnic and Migration Studies*, núm, 42(8), pàg. 1.304–1.316. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

FRANCO-GUILLÉN, Núria i ESTEVE–GARCIA, Sergi. «Secession and immigration: an exploration of immigrant views in the catalan case». A MEDDA-WINDISCHER, Roberta i POPPELIER, Patricia, *Pro-independence Movements and Immigration*, pàg. 163–186. Leiden: Brill, 2016.

FRANCO-GUILLÉN, Núria i ZAPATA-BARRERO, Ricard «Catalunya terra d'acollida: stateless nationalist parties discourses on immigration». A HEPBURN, Eve i ZAPATA-BARRERO, Ricard, *The politics of immigration in multi-level states: governance and political parties*. pàg. 261–284. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

FRASER, Douglas. «*Fresh talent's shelf life*» [en línia]. A BBC.com–News–Scotland. Disponible a: <www.bbc.com>.

GAGNON, Alain. «From Laissez-Faire to an Institutional Framework in Quebec». A ZAPATA–BARRERO, Ricard. *Immigration and Self-government in Minority Nations*. Brussels: Peter Lang, 2009.

GAGNON, Alain i SANJAUME, Marc. «Immigration, self-government and secessionism: the Québec case». A MEDDA-WINDISCHER, Roberta, i POPPELIER, Patricia, *Pro-independence Movements and Immigration: Discourse, Policy and Practice*, pàg. 30–57. Leiden: Brill, 2016.

GARCÉS–MASCAREÑAS, Blanca, FRANCO-GUILLÉN, Núria, i SÀNCHEZ-MONTIJANO, Elena. «Entre la inclusión y la exclusión. Los discursos políticos en las elecciones municipales de 2011 en Cataluña». A AJA, Eliseo, ARANGO, Joaquín i OLIVER, Josep, *La hora de la integración: Anuario de la Inmigración en España*. Barcelona: CIDOB Foundation, 2011.

GARCIA, Núria. *Percepció dels catalans sobre la immigració*. Barcelona: Centre d'Estudis d'Opinió, 2012.

GELLNER, Ernest. *Nations and nationalism* [en línia]. Ithaca: Cornell University Press, 1983. Disponible a: <www.books.google.es>.

GENERALITAT DE CATALUNYA, «Resultats de la balança fiscal de Catalunya amb el sector públic central, 2006-2009» [en línia]. Disponible a: <www.premsa.gencat.cat>.

GOUVERNEMENT DU QUEBEC. *Recueil de Statistiques Sur L'immigration et La Diversité Au Québec* [en línia]. Montréal: Direction des affaires publiques et des communications, 2015. Disponible a: <www.midi.gouv.qc.ca>.

GRAY, Michael. «Positive migration can generate £65.3 billion bonus for Scotland–Business for Scotland» [en línia]. A *Business for Scotland*, 2014. Disponible a: <www.businessforscotland.com>.

GUIBERNAU, Montserrat. «Catalunya i la Unió Europea: identitat, immigració i cosmopolitisme». A *Eines per a l'esquerra nacional*, núm. 2, pàg. 91–101, 2007.

– «What is national identity?». A *The identity of nations*, pàg. 9–32. Cambridge: Polity, 2007.

– *The identity of nations*. Cambridge: Polity, 2007.

HANDMAN, Max S. «The sentiment of nationalism» [en línia]. A *Political Science Quarterly*, núm. 36(1), pàg.104–121, 1921. Disponible a: <www.jstor.org>.

HEATH, Anthony F. (et al). *The political integration of ethnic minorities in Britain* [en línia]. Oxford University Press. Disponible a: <www.oxfordscholarship.com>

HECHTER, Michael. *Internal colonialism the celtic fringe in british national development, 1536–1966*. London: Routledge, 1975.

HENDERSON, Ailsa. «What next for Scotland? Why scots voted No» [en línia]. Disponible a: <www.scot-tishreferendumstudy.com>.

HEPBURN, Eve. «Introduction: re-conceptualizing sub-state mobilization» [en línia]. *A Regional & Federal Studies*, núm. 19(4–5), pàg. 477–499. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

– «Regionalist party mobilisation on-immigration» [en línia]. *A West European Politics* núm. 32(3), pàg. 514–535. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

– «Small worlds in Canada and Europe: a comparison of regional party systems in Quebec, Bavaria and Scotland» [en línia]. *A Regional & federal studies* núm. 20 (4–5), pàg. 527–544. <www.dx.doi.org>.

– «New scots and migration in the scottish independence referendum» [en línia]. *A Scottish Affairs*, núm. 24(4), pàg. 409–418, 2017. Disponible a: <www.eupublishing.com>.

– «New scots and migration in the scottish independence referendum». *A Scottish Affairs* núm. 24(4), pàg. 409–418, 2015.

HEPBURN, Eve i ROISE, Michael. «Immigration, nationalism, and politics in Scotland» [en línia]. *A The Politics of immigration in multi-level states*, pàg. 241–260. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

HUSSAIN, Asifa M. i MILLER, William L. *Multicultural nationalism: islamophobia, anglophobia, and devolution* [en línia]. Oxford: Oxford University Press, 2006. Disponible a: <www.oxfordscholarship.com>.

HUSSAIN, Asifa i MILLER, William. «Islamophobia—in England and Scotland». *A Multicultural nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 2006. Disponible a: <www.oxfordscholarship.com>.

IACOVINO, Raffaele. «La immigració en nacions minoritàries: El cas del Quebec». *A Revista Idees. La gestió de la immigració a l'autogovern de Catalunya* núm.30, pàg. 54–66, 2008.

IDESCAT–GOVERN DE LA GENERALITAT. «Anuari Estadístic de Catalunya» [en línia]. Idescat. Disponible a: <www.idescat.cat>.

IGNATIEFF, Michael. *Blood and belonging :journeys into the new nationalism*. New York: Noonday Press, 1995.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA. «Actuaciones de la oficina del censo electoral–Elecciones al Parlamento de Cataluña de 27 de septiembre de 2015–Datos relativos al censo electoral» [en línia]. Disponible a: <www.ine.es>.

– «Estadística del padrón municipal» [en línia]. Disponible a: <www.ine.es>

JEDWAB, Jack. *Quebec identity in 2011: attachments, identity and diversity* [en línia]. Disponible a: <www.acs-aec.ca>.

JERAM, Sanjay. «Immigrants and the basque nation: diversity as a new marker of identity» [en línia]. A *Ethnic and racial studies*, núm. 1–19.

JERAM, Sanjay; VAN DER ZWET, Arno i WISTHALER, Verena. «Friends or Foes? Migrants and Sub-State Nationalists in Europe» [en línia]. A *Journal of Ethnic and Migration Studies*, núm. 1–13, 2015. Disponible a: <www.tandfonline.com>.

JOHNSON, Paul and PHILLIPS, David. «Scottish independence: the fiscal context». A *The institute for fiscal studies*, núm.1–29, 2012.

JOPPKE, Christian i SEIDLE, Leslie *Immigrant integration in federal countries*, pàg. 79–112. Londres-Montréal: McGill-Queen's University Press, 2012.

JUTEAU, Danielle. «The Citizen Makes an Entrée: Redefining the National Community in Quebec» [en línia]. A *Citizenship Studies* núm. 6(4)pàg 441–458. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

KEATING, Michael. *Nations against the state: the new politics of nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*. Hampshire: Macmillan Press, 1996.

- KEATING, Michael i MCGARRY, John. *Minority nationalism and the changing international order*. New York: Oxford University Press.
- KILIBARDA, Anja. «Principle and prejudice: attitudes toward ethnic minorities in Quebec» [en línia]. Université de Montreal. Disponible a: <www.papyrus.bib.umontreal.ca>.
- KIRCHBERGER, Alex, et al. *Becoming a party of choice: A tool for mainstreaming diversity* [en línia]. Brussel·les. Disponible a: <www.migpolgroup.com>.
- KRAUSOVA, Anna i VARGAS-SILVA, Carlos. *Scotland: census profile* [en línia]. Oxford. Disponible a: <www.migrationobservatory.ox.ac.uk>
- KYMLICKA, Will. *Multicultural citizenship: a liberal theory of minority rights* [en línia]. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- «Minority nationalism and immigrant integration». A KYMLICKA, Will, *Politics in the vernacular: Nationalism, multiculturalism and citizenship*, pàg. 275–289. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- «La Dirección de ERC rectifica y pide el 'No' como 'única' opción en el Referéndum del Estatut» [en línia]." A *El Mundo*, 5 de maig del 2006. Disponible a: <www.elmundo.es>.
- LAVOIE, Nathalie i SERRÉ, Pierre. «Du vote bloc Au vote social: Le cas des citoyens issus de l'immigration de Montréal, 1995–1996» [en línia]. A *Canadian Journal of Political Science/Revue Canadienne de Science Politique*, núm. 35(1), pàg. 49–74. Disponible a: <www.journals.cambridge.org>.
- LEDUC, Louise. «L'appui à la charte est maintenant majoritaire» [en línia]. A *La Presse*, 3 de març del 2014. Disponible a: <www.lapresse.ca>.
- LEITH, Murray Stewart i SOULE, Daniel P.J. *Political discourse and national identity in Scotland*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2011.

- LEROUX, Darryl. «Québec nationalism and the production of difference: The Bouchard-Taylor commission, Québec identity Act, and Québec's immigrant integration policy». A *Québec Studies* núm. 49, pàg.107–126, 2010.
- LIPSET, Seymour Martin. «The revolt against modernity». A TORSVIK, Per, *Mobilization, center-periphery structures and national building*. Bergen: Universitets Forlaget, 1981.
- LLUCH, Jaime. «How nationalism evolves: explaining the establishment of new varieties of nationalism within the national movements of Quebec and Catalonia (1976–2005)» [en línia]. A *Nationalities Papers*, núm. 38(3), pàg. 337–359. Disponible a: <www.dx.doi.org>.
- LYNCH, Peter. «Bottom-up versus top-down campaigning at the scottish independence referendum 2014» [en línia]. A *Revue française de civilisation britannique*, núm. XX. Disponible a: <www.rfcb.revues.org>.
- MADDOX, David. «1,000 days to decide our future as Salmond names autumn 2014 as preferred date for independence referendum». A *The Scotsman*, 11 de gener del 2012.11 de gener del 2012. Disponible a: <www.archive.is>.
- MASSETTI, Emanuele. «Explaining regionalist party positioning in a multi-dimensional ideological space: A framework for analysis» [en línia]. A *Regional & Federal Studies* núm. 19(4), pàg. 501. Disponible a: <www.rsa.informaworld.com>.
- MAXWELL, James. «Enough of the scottish subsidy myth: Scotland pays its way in the Union». A *The New Statesman*, 6 de novembre del 2011. Disponible a: <www.newstatesman.com>.
- MAYRING, Philipp. «Qualitative content analysis» [en línia]. A *Forum qualitative sozialforschung/Forum: Qualitative Social research*. Disponible a: <www.qualitative-research.net>.
- MCCRONE, David. «Race' and ethnicity in Scotland» [en línia]. A MEER, *Scotland and race equality directions in policy and identity*. London: Runnymede Perspectives, 2016. Disponible a: <www.runnymedetrust.org>.

- MCGARVEY, Neil and MULVEY, Gareth. «Identities and politics in the 2014 Scottish independence referendum: the polish and pakistani experience». A MEDDA-WINDISCHER, Roberta, i POPELIER, Patricia, *Pro-independence movements and immigration: discourse, policy and practice*. Leiden: Brill, 2016.
- MCHARG, Aileen et al. *The Scottish independence referendum: constitutional and political implications* [en línia]. Oxford: Oxford University Press, 2016. Disponible a: <www.oxfordscholarship.com>.
- MEER, Nasar, MODOOD, Tariq, i ZAPATA-BARRERO, Ricard. *Interculturalism and multiculturalism: debating the dividing lines*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016.
- MILEY, Thomas Jeffrey. «Against the thesis of the 'civic nation': The case of Catalonia in contemporary Spain» [en línia]. A *Nationalism and ethnic politics* núm. 13, pàg.1–37, 2007. Disponible a: <www.dx.doi.org>.
- MIRET, Àngel. «La gestión de competencias en inmigración». A ZAPATA-BARRERO, *Políticas y gobernabilidad de la inmigración en España*, pàg. 51–71. Barcelona: Ariel, 2009.
- MONTILLA, José Antonio. «Las competencias autonómicas en inmigración tras la STC 31/2010» [en línia]. A *Revista d'Estudis Autonòmics i Federals* núm. 14, pàg. 152–185, 2011.
- MUDDE, Cas. «The War of words defining the extreme right party family» [en línia]. A *West European Politics* núm. 19(2), pàg. 225–248. Disponible a: <www.dx.doi.org>.
- PARKIN, Andrew i M. MENDELSON, Matthew. «A new Canada: an identity shaped by diversity». A *CRIC Paper*, núm. 11, 2003.
- PIOTTE, Jean Marc. *À droite toute! Le programme de l'ADQ expliqué*. Montréal: Les Éditions Hurtubise, 2003.
- «Quien tiene ganas de luchar destaca rápido–Entrevista a Lluís Bassat» [en línia]. A *El País–Extra Publicidad*, 18 de gener del 2009. Disponible a: <www.imgranados.files.wordpress.com>.

RAMAKRISHNAN, S. Karthick i ESPENSHADE, Thomas J. «Immigrant incorporation and political participation in the United States» [en línia]. *International Migration Review*, núm. 35(3), pàg. 870–909, 2006. Disponible a: <www.doi.wiley.com>.

REQUEJO, Ferran. *Cosmopolitan justice and minority rights the case of minority nations –or Kant again, but different*. [en línia]. Barcelona : Universitat Pompeu Fabra. Departament de Ciències Polítiques i Socials. Grup de Recerca en Teoria Política. Disponible a: <www.cataleg.upf.edu>.

REZORI, Azzo. «The niqab debate: is anxiety being exploited in la belle province? [en línia]». A *CBC News*, 11 d'octubre el 2015. Disponible a: <www.cbs.ca.news>.

ROCHER, François i LABELLE, Micheline. «L'interculturalisme comme modèle d'aménagement de la diversité: compréhension et incompréhension dans l'espace public québécois». A GAGNON, Bernard. *La diversité québécoise en débat*. Bouchard, Taylor et les autres. Montréal: Québec Amérique, 2010.

RODON, Toni i FRANCO-GUILLÉN, Núria. «Contact with immigrants in times of crisis: an exploration of the catalan case» [en línia]. A *Ethnicities*. Disponible a: <www.etn.sagepub.com>.

ROKKAN, Stein i URWIN, Derek W. *Economy, territory, identity: politics of West European Peripheries*. London: Sage, 1983.

SALMOND, Alex. «Bashir Ahmad: the scottish parliament's first asian member». A *The Independent*, 14 de febrer del 2009. Disponible a: <www.independent.co.uk>.

– «First Minister Alex Salmond on tolerance». A *The Herald*, 15 de desembre del 2007. Disponible a: <www.heraldscotland.com>.

SCHAIN, Martin A. «Commentary: why political parties matter». A *Journal of European Public Policy*, núm. 15(3), pàg. 465–470. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

SCHREIER, Margrit. *Qualitative content analysis in practice*. London: Sage, 2012.

- SIMPSON, Ludi i SMITH, Andrew. «Dynamics of diversity: who feels scottish?» [en línia]. Manchester: Manchester University, 2014. Disponible a: <www.ethnicity.ua.uk>.
- SKILLING, Peter. «New scots: the fresh talent initiative and post-devolution immigration policy» [en línia]. *A Scottish Affairs* núm. (61), pàg.101–120, 2007. Disponible a: <www.doi.org>.
- SURRIDGE, Paula. «A Better Union?». A BROMLEY, Catherine et al. *Has devolution delivered?*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
- TAYLOR, Charles i BOUCHARD, Gérard. *A Fonder l'avenir: le temps de La Conciliation* [en línia]. Montreal: Bibliothèque et Archives nationales du Québec, 2008. Disponible a: <www.mce.gouv.qc.ca>.
- TREMOSA, Ramon. «The Catalan Funding Mechanism» [en línia]. Disponible a: <www.ciu.cat>.
- WIMMER, Andreas i GLICK SHILLER, Nina. «Methodological nationalism, the social sciences and the study of migration: an essay in historical epistemology» [en línia]. *A International migration review* núm. 37(3), pàg. 576–610. Disponible a: <www.dx.doi.org>.
- WISTHALER, Verena. «Identity politics in the educational system in south Tyrol: balancing between minority protection and the need to manage diversity». *A Studies in Ethnicity and Nationalism* núm. 13(3), pàg. 358–372. Disponible a: <www.dx.doi.org>.
- ZAPATA-BARRERO, Ricard. «Setting a research agenda on the interaction between cultural demands of immigrants and minority nations». *A Journal of Immigrant & Refugee Studies* núm. 5(4), pàg.1–25, 2007. Disponible a: <www.dx.doi.org>.
- «Catalan autonomy-building process in immigration policy: conceptual, institutional and normative dimensions». A GAGNON, Alain i KEATING, Michael, *Political autonomy and divided societies. imagining democratic alternatives in complex settings*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.

ZAPATA-BARRERO, Ricard, DÄHNKE, Iris i MARKARD, Lea. «Background, Framework and Focus of the Special Issue» [en línia]. A *Ethnic and Racial Studies* núm. 40(5), pàg. 751–765. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

ZAPATA-BARRERO, Ricard i HEPBURN, Eve. «Conclusion: exploring the contours of a theory of immigration in multilevel states» [en línia]. A *The Politics of immigration in multi-level states: Governance and Political Parties*. London: Palgrave Macmillan UK, 2014. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

ZOLBERG, Aristide R. «Matters of State: Theorizing immigration policy». A HIRSCHMAN, Charles, KASINITZ, Philip, i DEWIND, Joshua. *The handbook of international migration: The american experience*. New York: Russell Sage Foundation, 1999.

